МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота
магістра

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Виконав: магістрант 2-го курсу,
гр. 8.2314-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Ель Гуессаб Карім

Керівник: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
д.філос.н., доцент Масюк О.П.

Рецензент: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
к.філос.н. Широбокова О.О.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
_____Т.І. Бутченко
«____»_____2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТУ

Ель Гуессабу Каріму
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Сучасні трансформації професійної етики соціальної роботи керівник роботи Масюк Олег Петрович, доцент, д.філос.н.
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «19» березня 2025 року № 418-с, від «10» листопада 2025 року № 1637-с

2. Строк подання студентом роботи 12 грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи: Бралатан В. П., Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г. Професійна етика : навч. посіб. Київ : Центр уч. л-ри, 2021. 252 с.; Зозуляк-Случик Р. В. Етика соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 190 с.; Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник для внз / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна. 2–ге вид., стер. Київ : Каравела, 2018. 368 с.; Поляничко А. О., Гончаренко О. В., Знобей О. В. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду : навч.-метод. посіб. Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с.; Сушик І.В. Етика та деонтологія соціального працівника: навч. посіб. Луцьк: ІВВ Луцький НТУ, 2020. 188 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Проаналізувати історію становлення професійної етики соціальної роботи. 2. Уточнити основні поняття дослідження. 3. Визначити принципи та методи дослідження етичних трансформацій. 4. Дослідити професійні цінності та моральну відповідальність соціального працівника в умовах суспільних змін. 5. Охарактеризувати етичні виклики цифровізації, війни та кризових ситуацій. 6. Проаналізувати вплив трансформації соціальних інститутів на професійну мораль соціального працівника. 7. Оцінити рівень етичної готовності майбутніх соціальних працівників. 8. Розробити рекомендації щодо вдосконалення етичної підготовки фахівців соціальної роботи.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

_____
_____
_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Масюк О.П. професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	06.06.2025	06.06.2025
Розділ 2	Масюк О.П. професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.08.2025	11.08.2025
Розділ 3	Масюк О.П. професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	22.09.2025	22.09.2025

7. Дата видачі завдання 28 квітня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Лютий – березень 2025	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Квітень 2025	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Травень – червень 2025	*виконано*
4.	І розділ	Червень – липень 2025	*виконано*
5.	ІІ розділ	Серпень – вересень 2025	*виконано*
6.	ІІІ розділ	Вересень – жовтень 2025	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Листопад – грудень 2025	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2025	*виконано*

Студент _____ Ель Гуессаб Карім

Керівник роботи _____ О.П. Масюк

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.С. Цапліна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 87 сторінок, 70 позицій у списку літератури, 1 додатку.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА, ЕТИЧНА НОРМА, ГУМАНІЗМ, ДЕОНТОЛОГІЯ, ТРАНСФОРМАЦІЇ.

Мета дослідження: комплексно осмислити філософські засади соціальної роботи як морально-гуманістичної практики, виявити особливості етичних дилем і моральної відповідальності соціального працівника та розробити рекомендації щодо підвищення його етичної культури в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Об'єкт дослідження: професійна етика соціальної роботи в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Предмет дослідження: зміст, характер і напрями трансформації етичних принципів, норм та професійних цінностей соціального працівника в умовах цифровізації, війни й реформ соціальної сфери.

Методи дослідження: аналіз, синтез, соціологічне опитування.

Гіпотеза: адаптивна й рефлексивна професійна етика, підкріплена інституційною підтримкою, підвищує здатність соціальних працівників приймати етично виважені рішення в умовах сучасних викликів.

Висновки:

1. Сучасні трансформації – війна, цифровізація, нерівність і нестабільність інституцій – істотно ускладнюють етичний вибір соціального працівника, роблячи професійну етику динамічною та залежною від контексту. Реалізація гуманізму, відповідальності й поваги до гідності людини все більше визначається нормативними вимогами, цифровими інструментами та політиками конфіденційності.

2. Етична стійкість і якість професійних рішень підвищуються за умови розвитку рефлексії, супервізії, колегіального аналізу складних випадків та інтеграції сучасних компетентностей – цифрової, кризової та правозахисної етики – у підготовку й практику соціальних працівників. Такі підходи дозволяють забезпечити відповідальну поведінку фахівця в умовах швидких суспільних змін.

SUMMARY

The qualification work consists of 87 pages, 70 items in the bibliography, 1 appendix.

SOCIAL WORK, PROFESSIONAL ETHICS, ETHICAL NORM, HUMANISM, DEONTOLOGY, TRANSFORMATIONS.

The aim of the research is to comprehensively conceptualize the philosophical foundations of social work as a moral and humanistic practice, to identify the specific features of ethical dilemmas and the moral responsibility of social workers, and to develop recommendations for enhancing their ethical culture in the context of contemporary social transformations.

Research Object – the professional ethics of social work in the context of contemporary social transformations.

Research Subject – the content, nature, and directions of transformation of ethical principles, norms, and professional values of social workers under conditions of digitalization, war, and reforms in the social sphere.

Research Methods: analysis, synthesis, sociological survey.

Hypothesis: an adaptive and reflective professional ethics, supported by institutional mechanisms, enhances social workers' ability to make ethically sound decisions in the face of contemporary challenges.

Conclusions:

1. Contemporary transformations – war, digitalization, inequality, and institutional instability – significantly complicate the ethical choices of social workers, making professional ethics dynamic and context-dependent. The implementation of humanism, responsibility, and respect for human dignity is increasingly shaped by regulatory requirements, digital tools, and confidentiality policies.

2. Ethical resilience and the quality of professional decision-making improve when social workers develop reflection skills, engage in supervision, use collegial case analysis, and integrate modern competencies – digital ethics, crisis ethics, and human rights–based ethics – into their training and practice. Such approaches ensure responsible professional conduct in conditions of rapid social change.

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ 6
1.1. Історія становлення професійної етики соціальної роботи та її еволюційні зміни 6
1.2. Визначення основних понять дослідження: «соціальна робота», «професійна етика», «етична норма», «гуманізм», «деонтологія», «трансформації» 17
1.3. Принципи та методи дослідження сучасних етичних трансформацій у соціальній роботі 23
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ 31
2.1. Соціальний працівник як носій професійних цінностей і моральної відповідальності у змінюваному соціальному середовищі 31
2.2. Етичні виклики та вибір соціального працівника в умовах суспільних змін, цифровізації та кризових ситуацій 40
2.3. Трансформація етичних орієнтирів соціальних інститутів та їх вплив на професійну мораль соціального працівника у взаємодії з різними групами клієнтів 54
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФРОМАЦІЙ 66
3.1. Роль сучасної етичної освіти у формуванні професійної відповідальності та ціннісної орієнтації студентів спеціальності «Соціальна робота» 66
3.2. Дослідження рівня етичної чутливості та готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах повоєнного відновлення 71
3.3. Напрями вдосконалення етичної підготовки фахівців соціальної роботи відповідно до сучасних викликів та тенденцій розвитку професії 75
ВИСНОВКИ 79
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ 82

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена глибокими соціальними трансформаціями, які суттєво змінюють етичний зміст професії соціального працівника. Війна, масові переміщення населення, поширення травматичного досвіду, зростання нерівності та криза довіри до інституцій формують середовище, у якому моральні рішення перестають бути суто теоретичною проблемою і стають щоденним практичним викликом. Соціальна робота в сучасній Україні дедалі більше постає як сфера захисту людської гідності та підтримки людей у стані вразливості, що вимагає від фахівця високої моральної відповідальності, емпатії та здатності ухвалювати зважені рішення у ситуаціях ризику й невизначеності.

Значного впливу на етичні орієнтири соціальної роботи набуває цифровізація систем соціального захисту. Впровадження електронних реєстрів, дистанційних форматів взаємодії та алгоритмічних рішень змінює межі конфіденційності, поінформованої згоди та доступу до даних, створюючи нові зони етичного ризику. За цих умов професійна мораль соціального працівника перестає бути виключно сферою особистої совісті й перетворюється на інтегральну складову інституційної відповідальності, що охоплює дотримання стандартів, політик і процедур.

Актуальність дослідження посилюється необхідністю осмислити вплив реформ, війни та цифрових змін на здатність соціальних працівників зберігати гуманістичний характер професії. Фахівець діє у просторі, де перетинаються інтереси клієнта, вимоги держави, очікування громади та інституційні обмеження. Саме тому дослідження трансформації професійної моральної відповідальності набуває важливого значення для подальшого розвитку етичної культури соціальної роботи й формування стійких механізмів підтримки фахівців у складних соціальних умовах.

Проблемна ситуація полягає у тому, що сучасне соціальне середовище радикально ускладнює умови професійної діяльності соціальних працівників, висуваючи перед ними безпрецедентні етичні виклики. Війна, затяжна соціально-

економічна нестабільність, масові переміщення населення, поширеність психологічних травм і зростання нерівності формують контекст, у якому традиційні моральні орієнтири соціальної роботи часто виявляються недостатніми. У таких умовах фахівці змушені діяти на межі між гуманістичними принципами професії та суворими вимогами кризової реальності.

Особливої гостроти набувають конфлікти між ідеалом допомоги та необхідністю приймати оперативні рішення, що не завжди відповідають усталеним етичним алгоритмам. Виникають ситуації, де доводиться балансувати між конфіденційністю та безпекою, автономією клієнта та вимогами інституцій, професійною доброчесністю та управлінськими регламентами. Це створює своєрідну «етичну напругу», яка потребує не лише знання стандартів, а й високого рівня рефлексивності, гнучкості та моральної відповідальності.

Об'єктом дослідження є професійна етика соціальної роботи в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Предметом дослідження є зміст, характер і напрями трансформації етичних принципів, норм та професійних цінностей соціального працівника в умовах цифровізації, війни й реформ соціальної сфери.

Метою дослідження є комплексне осмислення філософських засад соціальної роботи як морально-гуманістичної практики, виявлення особливостей етичних дилем і моральної відповідальності соціального працівника та розробка рекомендацій щодо підвищення його етичної культури в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Для досягнення мети автор поставив перед собою такі завдання:

− проаналізувати історичні передумови становлення професійної етики соціальної роботи та виявити основні етапи її еволюції в контексті суспільних і професійних змін;

− уточнити ключові поняття дослідження – «соціальна робота», «професійна етика», «етична норма», «гуманізм», «деонтологія», «трансформації» – та визначити їх значення для сучасної професійної практики;

− розкрити методологічні засади дослідження сучасних етичних трансформацій у соціальній роботі та охарактеризувати основні принципи й методи, застосовані в роботі;

− висвітлити роль соціального працівника як носія професійних цінностей і моральної відповідальності у суспільстві, що зазнає глибоких соціальних, культурних і технологічних змін;

− проаналізувати етичні виклики, зумовлені цифровізацією, війною, соціальною нестабільністю та кризовими ситуаціями, і визначити, як вони впливають на професійний вибір соціального працівника;

− дослідити трансформацію етичних орієнтирів соціальних інститутів та їхній вплив на професійну мораль соціального працівника у взаємодії з різними групами клієнтів;

− оцінити роль сучасної етичної освіти у формуванні професійної відповідальності та ціннісної орієнтації студентів спеціальності «Соціальна робота»;

− провести емпіричне дослідження рівня етичної чутливості та готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах повоєнного відновлення і проаналізувати отримані результати;

− визначити напрями вдосконалення етичної підготовки фахівців соціальної роботи, що відповідають сучасним викликам – цифровим, воєнним, інституційним – та тенденціям розвитку професії.

Гіпотеза: адаптивна й рефлексивна професійна етика, підкріплена інституційною підтримкою, підвищує здатність соціальних працівників приймати етично виважені рішення в умовах сучасних викликів.

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, одного додатку.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1. Історія становлення професійної етики соціальної роботи та її еволюційні зміни

Історичний підхід є ключовим для глибокого осмислення етики соціальної роботи, оскільки дозволяє розглядати мораль не тільки як сукупність сучасних норм і стандартів, а як результат тривалого розвитку людської думки про добро, справедливість і взаємну відповідальність. Через вивчення філософських ідей минулого стає зрозумілим, як формувалися уявлення про гідність людини, моральний обов'язок, служіння суспільству – тобто ті принципи, які сьогодні становлять етичне підґрунтя професії соціального працівника. Історичний комплексний аналіз допомагає виявити спадкоємність між моральними ідеалами різних епох і сучасними професійними стандартами соціальної допомоги.

Завдяки такому підходу етика соціальної роботи набуває онтологічного та гуманістичного виміру. Вона постає не лише як регламентована система професійних правил, а як філософія людяності, що спирається на досвід моральних пошуків людства. Ідеї Сократа про знання добра, Арістотеля – про чесноту як міру, Канта – про етику обов'язку, а також гуманістичні вчення Сходу – всі вони формують моральний контекст, у якому розкривається сутність соціальної роботи. Це дозволяє зрозуміти, що професійна допомога людині – не лише практична дія, а й моральний акт, заснований на визнанні гідності кожної особи [57, с. 48].

Етичне знання є теоретичною та духовною основою становлення професійної моралі соціального працівника. Воно дозволяє усвідомити, що мораль у соціальній роботі – це не лише система правил поведінки, а насамперед внутрішній орієнтир, який визначає ставлення фахівця до людини, суспільства й власної професійної ролі. Етична свідомість формує здатність до моральної

рефлексії – розуміння того, чому певна дія є правильною або неправильною, якими цінностями вона керується та як впливає на долю іншої людини. Саме завдяки цьому соціальний працівник здатен приймати виважені рішення у складних ситуаціях, де правові чи організаційні норми не дають однозначних відповідей.

У процесі професійного становлення етичне знання виконує функцію морального компаса, що поєднує загальнолюдські гуманістичні цінності з конкретними нормами професійної етики. Воно вчить не лише дотримуватися стандартів поведінки, а й розуміти їхній сенс – повагу до гідності клієнта, визнання його автономії, недопущення дискримінації та сприяння соціальній справедливості. Таким чином, етична компетентність стає основою професійної культури соціального працівника, а її формування – невід'ємною частиною освітнього процесу в галузі соціальної роботи.

Знання етичних принципів сприяє розвитку професійної ідентичності фахівця, допомагає усвідомити суспільну місію своєї діяльності – служіння людині, захист її прав і гідності. Етичне мислення формує моральну стійкість у кризових умовах, коли необхідно приймати рішення між формальною доцільністю і людяністю. У цьому сенсі етичне знання не лише спрямовує поведінку, а й підносить професію соціального працівника до рівня морального покликання – діяльності, у центрі якої стоїть людина як найвища цінність.

Перші уявлення про добро і зло, чесноту й справедливість виникли ще в глибоку давнину – у культурному просторі стародавніх цивілізацій Сходу. Вони заклали фундамент для формування етичних систем, що згодом стали основою моральної філософії людства. У Стародавньому Єгипті поняття моральності тісно пов'язувалося з ідеєю Маат – божественного закону істини, справедливості й космічного порядку. Доброчесність розумілася як гармонія з цим порядком: людина повинна була жити чесно, говорити правду, не чинити насильства й не шкодити іншим. Моральна поведінка вважалася умовою збереження рівноваги світу, а порушення принципу Маат тлумачилося як гріх перед богами й суспільством [58, с. 10].

У Вавилоні етична свідомість формувалася під впливом законодавчих і релігійних норм. Кодекс Хаммурапі (XVIII ст. до н. е.) є одним із перших письмових зразків морального регулювання суспільного життя. У ньому втілено ідею справедливості як рівноваги між злочином і покаранням, між обов'язками людини перед громадою та її правами. Моральна свідомість вавилонян мала прагматичний характер: чеснота визначалася через дотримання закону, повагу до порядку, до богів і правителя як уособлення справедливості.

Особливо глибокого розвитку етична думка набула в Індії та Китаї. В індійській традиції мораль тісно поєднувалася з релігійно-філософськими уявленнями про дгарму – закон правильного життя. У «Ведах» і «Бхагавад-Гіті» добро асоціювалося з внутрішньою рівновагою, милосердям, самоконтролем, а зло – з егоїзмом і пристрастями, що віддаляють людину від істини. Ідеалом вважалося звільнення від страждань через пізнання, смирення та співчуття. У Китаї ж етична свідомість формувалася під впливом конфуціанства, даосизму та легізму. Конфуцій утверджував принцип жень – гуманності, любові до людей, і вчив, що гармонія в суспільстві можлива лише тоді, коли кожен дотримується морального обов'язку та взаємоповаги.

Етичні системи Конфуція, Лао-цзи та Будди сформували духовне підґрунтя східної цивілізації, заклавши універсальні принципи моральності, гуманізму та соціальної гармонії. У вченні Конфуція (Кун-цзи) головне місце посідає поняття жень – гуманність, любов до людей, що виявляється у взаємоповазі, щирості, милосерді й почутті обов'язку. Етичний ідеал Конфуція – «шляхетна людина» (цзюнь-цзи), яка діє відповідно до морального закону, піклується про гармонію між собою, сім'єю та державою. Основним моральним правилом стала формула «чого не бажаєш собі, того не роби іншим», яка передбачає відповідальність перед суспільством і визнання цінності кожної особистості. Такий підхід перетворює моральне виховання на механізм зміцнення соціального порядку, де моральна чеснота є основою влади, освіти та міжлюдських відносин.

У вченні Лао-цзи, засновника даосизму, моральність розглядається як природна властивість буття, що полягає у слідуванні принципу дао – «шляху природи». Головна моральна настанова даосизму – у-вей, тобто недіяння в сенсі непримусової дії, узгодженої з природним порядком світу. Людина, яка живе за законом дао, не нав'язує свою волю іншим, не чинить насильства, не зловживає владою, а досягає гармонії через простоту, покору і співчуття. Даоська етика формувала ідею внутрішнього миру та морального самовдосконалення як умови рівноваги у суспільстві – цінності, які глибоко перегукуються з принципами ненасильства та самоусвідомлення у сучасній соціальній роботі.

Буддизм, у свою чергу, розвинув ідею морального вдосконалення як шляху до подолання страждання. Центральне місце у буддійській етиці займає Вісімковий шлях, що включає правильні погляди, наміри, мову, дії, спосіб життя, зусилля, усвідомлення і зосередження. Будда вчив, що головна причина людського болю – прив'язаність і бажання, а шлях до гармонії – у подоланні егоїзму через співчуття (каруна) і милосердя. Етична практика буддизму спрямована не лише на особисте звільнення, а й на допомогу іншим, що робить її близькою до ідеалів соціальної роботи [43, с. 28].

Ідеї взаємної відповідальності та гуманності, що зародилися у філософії стародавнього Сходу, стали основою для формування моральної свідомості людства й передвісниками сучасних етичних принципів соціальної роботи. Уже в конфуціанстві простежується розуміння суспільства як моральної спільноти, де кожна людина несе відповідальність не лише за власні вчинки, а й за добробут інших. Принцип жень – гуманності – втілює усвідомлення взаємозалежності між людьми, що вимагає від кожного справедливості, співчуття, дотримання зобов'язань і турботи про ближнього. У цьому сенсі етика Конфуція передбачає не просто моральну поведінку, а соціальну солідарність, яка забезпечує гармонійне співіснування спільноти – ідеал, близький до концепції соціальної взаємопідтримки у сучасній соціальній роботі.

Подібні мотиви простежуються й у буддизмі, де вчення про співчуття (каруна) і любов до всього живого формує уявлення про моральну

відповідальність людини за страждання інших. Буддизм закликає не лише уникати заподіяння зла, а й активно діяти на благо світу, допомагаючи тим, хто переживає біль, нерівність чи соціальну ізоляцію. Ця установка на емпатію та альтруїзм є моральною передумовою філософії допомоги, яка лежить в основі соціальної роботи як професійної діяльності.

У цілому давні вчення східної філософії виробили уявлення про етику як систему взаємної відповідальності – не індивідуальної, а соціальної, що зобов'язує людину діяти в інтересах інших. Саме це розуміння згодом трансформувалося у сучасні принципи соціальної роботи: повагу до гідності особистості, солідарність, гуманність, справедливість і професійну відповідальність. Таким чином, моральна ідея взаємності, сформована ще у стародавніх культурах, стала етичним підґрунтям гуманістичної місії соціального працівника – служіння людині та суспільству.

Антична етика стала одним із найважливіших етапів у становленні моральної свідомості людства, адже саме в цей період уперше було сформульовано поняття морального обов'язку, чесноти, справедливості та гармонії внутрішнього світу людини. Центральною постаттю цього філософського етапу є Сократ, який вбачав основу моральності у пізнанні добра. Його знамените гасло «пізнай самого себе» виражає переконання, що джерело морального життя – у свідомому самопізнанні й прагненні діяти відповідно до істини. Для Сократа доброчесність (арете) – це знання добра, а зло постає як наслідок незнання. Таким чином, моральна поведінка має раціональне підґрунтя, а чеснота – це не вроджена якість, а результат духовної праці людини над собою.

Платон, розвиваючи ідеї свого вчителя, тлумачив етику як шлях до пізнання абсолютного Добра – вищої ідеї, що визначає сенс людського буття. Добро у Платона виступає не лише моральною нормою, а онтологічним принципом, що пронизує всесвітній порядок. Людська душа, за його вченням, складається з трьох частин – розумної, вольової та чуттєвої, і саме гармонія між ними є умовою доброчесного життя. Розум керує пристрастями, воля спрямовує дії, а чуттєва сфера підкоряється розуму. Таке розуміння моральності як

рівноваги між частинами душі стало одним із найвпливовіших етичних образів у європейській традиції – від античності до сучасних гуманістичних теорій.

Аристотель, учень Платона, розвинув античну етичну думку в напрямі практичної філософії. Він вважав, що метою людського життя є досягнення евдемонії – щастя як вищого блага, яке можливе лише через доброчесність. Етика, за Аристотелем, – це наука про те, як жити добре, а чеснота полягає в умінні знаходити «золоту середину» між крайнощами – надлишком і нестачею певної якості. Наприклад, мужність є серединою між боягузтвом і нерозсудливою відвагою. Моральне життя, за Аристотелем, передбачає свідомий вибір, вільну волю та відповідальність за свої дії [26, с. 47].

Принцип «етики обов'язку» сформувався як результат тривалого розвитку морально-філософської думки – від античних уявлень про чесноту до раціоналістичних концепцій Нового часу. Його сутність полягає у визнанні морального обов'язку як внутрішнього закону, що визначає поведінку людини незалежно від зовнішніх обставин, вигоди чи схвалення суспільства. Найповніше цей принцип розробив Іммануїл Кант, який вважав, що моральність не може ґрунтуватися на почуттях або наслідках дії, а лише на свідомому виконанні обов'язку. У його етичній системі головним критерієм морального вчинку є категоричний імператив – вимога діяти так, щоб максима твоєї поведінки могла стати загальним законом для всіх. Таким чином, моральний закон має універсальний, загальнолюдський характер і зобов'язує кожного діяти з поваги до гідності іншої людини.

Ідеї Канта заклали основу гуманістичного розуміння моральної відповідальності, що безпосередньо перегукується з філософією соціальної роботи. Для соціального працівника виконання професійного обов'язку не є зовнішнім примусом, а виявом внутрішньої переконаності у цінності людського життя, у необхідності допомоги іншому, навіть коли це не приносить особистої вигоди. Саме етика обов'язку вимагає від фахівця соціальної сфери діяти відповідально, неупереджено, з повагою до прав і автономії клієнта, керуючись не емоціями, а моральними принципами.

Епоха Відродження принесла нове розуміння моралі, зосереджене на цінності людської особистості, її свободи та розуму. Еразм Роттердамський у своїх працях підкреслював, що справжня моральність ґрунтується на внутрішній культурі душі, освіті та прагненні до добра, а не на зовнішньому дотриманні церковних приписів. Він вірив у силу розумного виховання і любові як засобів морального вдосконалення. Томас Мор у творі «Утопія» описав ідеальне суспільство, побудоване на принципах справедливості, рівності та взаємоповаги, де благо кожного є спільним благом усіх. Для гуманістів цього часу найвищою моральною цінністю стала гідність людини – її здатність мислити, співчувати й творити добро. Ця ідея стала світським продовженням християнської моралі та основою сучасного гуманістичного розуміння соціальної роботи, яка визнає непорушну гідність кожної людини незалежно від її соціального становища.

Гуманістичні принципи стали ідейним підґрунтям становлення соціальної роботи як професії, спрямованої на допомогу, підтримку та розвиток людського потенціалу. У центрі гуманізму – визнання цінності й гідності кожної особистості, її права на свободу, самореалізацію та захист. Ці ідеї, сформовані мислителями епохи Відродження і розвинуті у філософії Нового часу, зумовили перехід від релігійно-моральної до соціально-етичної парадигми служіння людині. Соціальна робота, спираючись на гуманістичну традицію, затвердила принципи милосердя, солідарності, поваги до індивідуальності клієнта, а також усвідомлення професійного обов’язку як моральної відповідальності перед суспільством. Саме гуманістичний світогляд забезпечив перетворення допомоги ближньому з благодійного жесту на усвідомлену соціальну місію, що поєднує професіоналізм, етичну зрілість і духовну чуйність фахівця.

Філософія Нового часу переосмислила мораль як сферу вільної діяльності розумної людини, утвердивши ідею автономії особистості – її здатності самостійно визначати, що є добром і злом. Рене Декарт вбачав у розумі головний орієнтир моральної поведінки: людина має керуватися не емоціями, а ясним усвідомленням істини. Бенедикт Спіноза розвинув цю думку, наголошуючи, що моральність ґрунтується на пізнанні природи людини та розумному

самоконтролі. Добро, за Спінозою, – це те, що сприяє збереженню і розвитку людського буття, а зло – те, що його руйнує [17, с. 20].

Найвищого рівня раціоналістична етика досягла у вченні Іммануїла Канта, який сформулював поняття морального закону як внутрішнього імперативу совісті. Він вважав, що істинно моральна дія – це така, що здійснюється не з користі чи страху, а з усвідомленого обов'язку. Совість, на його думку, є внутрішнім суддею, який змушує людину діяти згідно з універсальними принципами добра. Ці ідеї заклали підвалини сучасного гуманістичного розуміння соціальної роботи, де кожна особистість розглядається як морально автономна істота, а етичний вибір фахівця спирається на совість, обов'язок і повагу до людської гідності.

Етична концепція утилітаризму, започаткована Джеремі Бентамом і розвинена Джоном Стюартом Міллем, визначила моральність через корисність і прагнення до загального блага. За Бентамом, моральна дія – це та, що приносить найбільше щастя найбільшій кількості людей. Він вважав, що кожен вчинок має оцінюватися за його наслідками, тобто за тим, наскільки він сприяє зменшенню страждання й зростанню добробуту суспільства. Мілль уточнив ці погляди, наголосивши, що не всі насолоди рівнозначні – моральна цінність має не лише кількість, а й якість задоволення, зокрема інтелектуального й духовного.

Ідеї утилітаризму стали важливими для формування соціальної роботи як професії, зорієнтованої на суспільне благо та добробут людини. Соціальний працівник, приймаючи рішення, має враховувати не лише індивідуальні потреби клієнта, а й вплив своїх дій на спільноту загалом. Таким чином, утилітаристський принцип «найбільшого добра для найбільшої кількості» знайшов своє відображення у прагненні соціальної роботи забезпечити справедливість, рівність і соціальну користь у суспільстві.

Етика відповідальності, сформована у працях Макса Вебера та Ганса Йонаса, визначила нові моральні орієнтири сучасного суспільства, де кожен професійний вибір пов'язаний із наслідками для інших людей. Вебер розрізняв етику переконань і етику відповідальності, наголошуючи, що справжня

моральність полягає не лише у щирості намірів, а у здатності передбачати наслідки власних дій і нести за них відповідальність. Людина, яка діє професійно, повинна враховувати реальний контекст, межі можливостей і вплив своїх рішень на життя інших.

Ганс Йонас розвинув ці ідеї у XX столітті, сформулювавши принцип: «Дій так, щоб наслідки твоїх дій були сумісні з тривалістю справжнього людського життя на Землі». Його етика стала реакцією на виклики техногенної цивілізації та втрату морального контролю над соціальними процесами. Для сучасної соціальної роботи ці концепції є методологічною основою професійної моралі: соціальний працівник має не лише співчувати, а й усвідомлювати відповідальність за результати своєї діяльності – перед клієнтом, громадою й суспільством у цілому. Етика відповідальності таким чином утверджує зріле, практично зорієнтоване розуміння моралі як ключової засади професійного служіння людині [11, с. 17].

Із розвитком суспільства моральна свідомість поступово виходила за межі суто індивідуальних цінностей, орієнтованих на особисте спасіння чи самовдосконалення, і набувала соціального змісту, пов’язаного з відповідальністю людини перед іншими. Якщо в етичних ученнях античності та Нового часу акцент робився на самодисципліні, доброчесності й внутрішній свободі, то з XIX століття дедалі більшого значення набувають соціальні відносини, солідарність і взаємодопомога. Філософія гуманізму, соціологічна етика О. Конта, М. Вебера, а згодом і християнський персоналізм відкрили нову перспективу – розуміння моралі як спільного обов’язку підтримувати суспільне благо.

Такий перехід від індивідуалістичної до соціально орієнтованої моралі став основою формування соціальної етики – науки, що досліджує моральні аспекти соціальних відносин, інституцій і професійної діяльності. Для соціальної роботи це означає перетворення моральності на практику соціальної відповідальності, де допомога людині сприймається не як акт особистого милосердя, а як усвідомлене служіння суспільству. Соціально орієнтована етика

затвердила новий тип моральності – колективну, діалогічну, спрямовану на захист гідності, прав і добробуту кожної людини.

Професійна етика соціальної роботи сформувалася як результат тривалого розвитку філософсько-етичної думки, у якій поступово визрівали ідеї гуманізму, відповідальності та служіння людині. Від античних уявлень про чесноту і гармонію душі до кантівського принципу морального обов'язку та християнських ідеалів любові й милосердя – усі ці етичні системи стали підґрунтям сучасного розуміння соціальної роботи як професії морального покликання. У центрі її етичних засад стоїть гідність особистості, визнання цінності кожної людини незалежно від її соціального стану чи життєвих обставин.

Ідея справедливості – ще від Аристотеля – утверджує рівність можливостей і неупередженість у ставленні до клієнтів. Християнські уявлення про служіння ближньому стали моральним імперативом соціального фахівця, який діє не заради вигоди, а з почуття внутрішнього обов'язку допомагати тим, хто опинився в кризі. Принцип солідарності, коріння якого сягає стоїчних і гуманістичних традицій, втілює ідею єдності людської спільноти, взаємної підтримки та колективної відповідальності за соціальний добробут.

У XX-XXI століттях етична свідомість соціальної роботи набула інституційного вираження через формування професійних етичних кодексів, що закріпили моральні норми та цінності, вироблені людством упродовж тисячоліть. Ці документи стали результатом інтеграції філософських традицій гуманізму, етики обов'язку та соціальної відповідальності, які набули практичного змісту у професійній діяльності соціальних працівників. Перші етичні кодекси з'явилися у середині XX століття у США та Великій Британії, а згодом були прийняті на рівні міжнародних організацій, зокрема Міжнародною федерацією соціальних працівників (IFSW) та Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи (IASSW).

У цих кодексах чітко визначено основні моральні принципи професії: повага до гідності людини, соціальна справедливість, служіння суспільству,

професійна відповідальність і конфіденційність. Вони спрямовані на забезпечення етичної поведінки у стосунках із клієнтами, колегами, установами та громадою. У сучасному контексті етичні кодекси стали не лише нормами професійної поведінки, а й моральною конституцією соціальної роботи, що забезпечує баланс між особистою совістю фахівця та суспільним благом. Таким чином, поява етичних кодексів є логічним завершенням тривалого розвитку моральної думки – від філософських учень про добро й обов'язок до практичної етики служіння людині у сучасному соціальному середовищі [3, с. 66].

Моральна відповідальність соціального працівника ґрунтується на багатовіковому розвитку етичної думки, що поєднала у собі філософські ідеї розумного вибору, релігійне розуміння служіння ближньому та гуманістичну віру у цінність кожної особистості. Від античних концепцій чесноти та гармонії душі до християнської моралі любові й милосердя, від кантівського принципу обов'язку до сучасної етики відповідальності – усі ці традиції утворюють світоглядне підґрунтя професії соціального працівника.

У своїй практичній діяльності фахівець діє як моральний посередник між людиною та суспільством, поєднуючи індивідуальну совість із суспільним обов'язком. Його відповідальність полягає не лише у професійній компетентності, а й у здатності співпереживати, розуміти моральні наслідки власних рішень і приймати їх з позиції добра. Цей синтез філософського розуму, духовного покликання і гуманістичної чуйності формує етичну основу соціальної роботи, у якій турбота про людину стає не просто професійним завданням, а проявом глибокої моральної зрілості та служіння людяності.

Історико-філософський розвиток етичної думки свідчить про безперервний пошук людством моральних орієнтирів, що формували уявлення про добро, справедливість, гідність і відповідальність. Від давньосхідних уявлень про гармонію світу й моральний порядок до античної філософії чесноти та християнської концепції любові й служіння ближньому – етична свідомість поступово еволюціонувала від індивідуального самовдосконалення до усвідомлення соціального обов'язку. У Новий час філософи раціоналізму,

утилітаризму та гуманізму заклали підвалини моральної автономії особистості, відповідальності перед суспільством і прагнення до спільного блага.

Цей історичний поступ ідей створив фундамент для становлення професійної етики соціальної роботи – системи, що поєднує філософські, релігійні та гуманістичні традиції в єдину моральну основу служіння людині. Сучасна соціальна робота спирається на універсальні цінності – гідність, справедливість, милосердя, солідарність, повагу до особистості, – які мають тисячолітню історію становлення. Таким чином, етична культура соціального працівника є продовженням еволюції моральної думки людства: вона втілює в собі синтез розуму, співчуття та відповідальності, перетворюючи допомогу людині на усвідомлену моральну місію в сучасному суспільстві.

1.2. Визначення основних понять дослідження: «соціальна робота», «професійна етика», «етична норма», «гуманізм», «деонтологія», «трансформації»

Будь-яке наукове дослідження потребує чіткого окреслення понятійного апарату, адже саме він забезпечує внутрішню логіку викладу, визначає теоретичні межі аналізу й дає змогу глибше розкрити сутність досліджуваного феномену. Особливої значущості набуває уточнення базових понять теми, що відображають морально-філософські засади професії. Такі категорії, як «соціальна робота», «професійна етика», «етична норма», «гуманізм», «деонтологія» і «трансформації», становлять теоретичне ядро дослідження, оскільки вони репрезентують внутрішній зміст професійної етики соціального працівника, його моральну позицію та ціннісні орієнтири. Їхнє тлумачення дозволяє виявити філософську основу соціальної роботи як діяльності, що спрямована не лише на надання допомоги, а й на утвердження гідності, свободи та справедливості у взаєминах між людиною й суспільством.

Соціальна робота у сучасному міжнародному науковому просторі розглядається як інтегрована професійна діяльність та академічна дисципліна,

спрямована на підтримку добробуту, підсилення соціальної спроможності та захист прав людини. У Глобальному визначенні Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW) та Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи (IASSW) наголошується, що соціальна робота ґрунтується на цінностях соціальної справедливості, колективної відповідальності, поваги до людської гідності та культурної різноманітності. Вона покликана сприяти соціальним змінам і розвитку, підсилювати здатність індивідів, сімей і спільнот долати життєві труднощі, відновлювати функціональність та досягати більшої автономії. Соціальна робота виходить за межі індивідуальної підтримки й охоплює міцніший системний вимір, у межах якого фахівець взаємодіє не лише з конкретним клієнтом, а й із соціальними структурами, інститутами та політиками, що визначають умови життя людей.

Як академічна галузь, соціальна робота спирається на міждисциплінарну основу, поєднуючи теоретичні засади соціології, психології, педагогіки, права, медицини, антропології та політичних наук, що забезпечує комплексне розуміння соціальних процесів. Наукові підходи, які лягли в основу професії, відображають еволюцію уявлень про природу соціальних проблем, механізми їх подолання та роль фахівця у підтримці людини. Особливого значення у сучасних умовах набуває етичний компонент соціальної роботи, адже саме ціннісні орієнтири визначають межі професійної відповідальності, якість взаємодії з клієнтами та здатність фахівця адекватно реагувати на нові соціальні виклики – зокрема цифровізацію, міграцію, війну, зростання нерівності та стресові впливи на громади. Таким чином, соціальна робота постає як динамічна й ціннісно орієнтована професія, що поєднує наукові знання, етичні принципи та практичні інтервенції, забезпечуючи підтримку людини та зміцнення соціальної стабільності в умовах глибоких трансформацій [60, с. 97].

Професійна етика у сучасному науковому розумінні визначається як система моральних принципів, норм і цінностей, що регулюють поведінку фахівця у межах його професійної діяльності та визначають морально прийнятні стандарти взаємодії з іншими людьми. У дослідженнях міжнародних етичних

комісій та професійних асоціацій підкреслюється, що професійна етика формує моральні орієнтири, яких спеціаліст має дотримуватися не лише для забезпечення якості послуг, а й для підтримання довіри суспільства до професії. Вона визначає, що вважається належним, відповідальним та доброчесним у діях працівника, забезпечує узгодженість між особистими цінностями і професійними вимогами та встановлює межі допустимої поведінки.

У сфері соціальної роботи професійна етика має особливе значення, оскільки фахівець взаємодіє з людьми у вразливих життєвих ситуаціях, приймаючи рішення, що можуть суттєво впливати на їх якість життя, автономію та гідність. Етичні кодекси International Federation of Social Workers (IFSW) та International Association of Schools of Social Work (IASSW) наголошують, що професійна етика соціальної роботи базується на принципах поваги до прав людини, соціальної справедливості, рівності, конфіденційності, відповідальності та чесності. Вона передбачає, що соціальний працівник повинен орієнтуватися не лише на формальні стандарти професійної поведінки, а й на глибоке внутрішнє усвідомлення моральних наслідків своїх рішень. Таким чином, професійна етика у соціальній роботі є не просто системою правил, а ціннісною основою професії, яка забезпечує морально виважену, гуманістичну та відповідальну практику в умовах постійних соціальних викликів і трансформацій.

Етична норма у науковому дискурсі розглядається як загальновизнане правило моральної поведінки, яке визначає належний спосіб дій людини у взаєминах з іншими та встановлює межі морально допустимого. На відміну від особистих переконань чи індивідуальних цінностей, етичні норми мають суспільно значущий характер: вони формуються історично, відображають культурні та соціальні уявлення про добро, справедливість, гідність і відповідальність, а також закріплюються в традиціях, професійних кодексах та нормативних документах. Етична норма виступає регулятором моральної поведінки, який узгоджує індивідуальні мотиви з вимогами спільноти, забезпечує передбачуваність дій та запобігає хаотичності соціальних взаємодій.

У професійній сфері, зокрема у соціальній роботі, етична норма виконує функцію практичного орієнтира, спрямовуючи фахівця на морально обґрунтоване прийняття рішень у ситуаціях складності, невизначеності або конфлікту інтересів. Етичні кодекси соціальної роботи систематизують такі норми, окреслюючи обов'язки щодо клієнта, громади, колег, професії та суспільства. Вони регламентують питання конфіденційності, справедливого ставлення, недискримінації, поваги до автономії клієнта та відповідальності за наслідки професійних дій. Етична норма у соціальній роботі є інструментом забезпечення моральної якості практики та підтримання високого рівня довіри до професії, поєднуючи моральні вимоги суспільства з професійною компетентністю фахівця [14, с. 25].

Гуманізм у філософській і соціально-науковій традиції є світоглядною позицією, що утверджує цінність, гідність і автономію кожної людини, визнає її здатність до саморозвитку, самовизначення та моральної відповідальності. У центрі гуманістичного підходу – переконання, що людське життя має безумовну цінність, а суспільні інститути та професійні практики повинні бути спрямовані на створення умов, які сприяють розвитку особистості, реалізації її прав і свобод та повноцінній участі у суспільному житті. Гуманізм також передбачає віру в раціональність, моральний потенціал людини та можливість побудови соціальних відносин на основі співчуття, взаємоповаги та солідарності.

У професійній сфері соціальної роботи гуманізм набуває особливого значення, оскільки він визначає ціннісні засади взаємодії соціального працівника з клієнтом. Гуманістичний підхід передбачає повагу до унікальності та суб'єктності кожної особи, недопущення дискримінації, підтримку її права на автономію та активну участь у прийнятті рішень, що стосуються її життя. Гуманізм проявляється у практиці соціальної роботи через емпатію, орієнтацію на сильні сторони людини, створення умов для її особистісного та соціального зростання, а також через захист її інтересів у взаємодії з соціальними інститутами [59, с. 37].

Деонтологія – це розділ етики, який вивчає моральні норми, обов'язки й правила поведінки людини у сфері професійної діяльності. У найширшому сенсі вона визначає, що саме є морально належним у діях людини, тобто якою має бути поведінка, аби відповідати вимогам добра, справедливості та професійної честі. Кантівський принцип «чинити так, щоб максима твоєї волі могла стати загальним законом» став підґрунтям сучасного розуміння професійної деонтології. У сфері соціальної роботи деонтологія набуває особливого значення як етична система регулювання професійних відносин між працівником і клієнтом. Вона визначає норми взаємоповаги, конфіденційності, справедливого ставлення, доброчесності й відповідальності у процесі надання соціальної допомоги. Професійна деонтологія соціального працівника вимагає не лише дотримання формальних правил, а й усвідомлення морального сенсу своєї діяльності – тобто орієнтації на благо людини. Таким чином, деонтологія у соціальній роботі – це не просто система заборон і приписів, а моральна філософія служіння, що поєднує внутрішню етичну мотивацію працівника з нормативними вимогами професії [56, с. 17].

Трансформації у науковому дискурсі визначаються як комплексні, системні зміни, що охоплюють структуру, зміст і функції певного соціального явища або інституції під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. На відміну від звичайних змін, трансформації мають глибинний характер: вони змінюють не окремі елементи системи, а саму логіку її функціонування, створюючи нові умови, принципи та моделі взаємодії. У філософському розумінні трансформації пов'язуються з переходом системи у якісно інший стан, у якому попередні норми, цінності чи практики перестають бути достатніми. Соціальні трансформації зумовлені масштабними процесами – війною, технічним прогресом, цифровізацією, соціальною нерівністю, реформами – і супроводжуються переосмисленням базових етичних та професійних орієнтирів [39, с. 77].

У соціальній роботі трансформації означають перегляд професійних норм, етичних принципів, моделей взаємодії з клієнтом та інституційних політик. Вони

впливають на природу професійної відповідальності, механізми прийняття рішень та форми соціальної підтримки. Таким чином, трансформації у соціальній роботі – це глибинні зміни її ціннісної, етичної та практичної основи, зумовлені динамікою сучасних суспільних процесів.

Аналіз ключових понять дозволяє окреслити філософське підґрунтя дослідження етичних засад соціальної роботи та визначити моральну логіку професійної поведінки соціального працівника. Такі категорії, як соціальна робота, професійна етика, етична норма, гуманізм, деонтологія та трансформації, формують цілісне концептуальне поле, у межах якого розкривається природа морального вибору й етичної рефлексії у соціальній діяльності. Соціальна робота визначає гуманістичний зміст професії та її соціальне призначення, окреслюючи межі відповідальності фахівця у взаємодії з людиною та спільнотою. Професійна етика задає моральні орієнтири діяльності, формує критерії доброчесності й забезпечує узгодженість між особистими цінностями працівника та нормативними вимогами професії. Етична норма виступає практичним регулятором поведінки, що конкретизує морально належні способи дії у різних професійних ситуаціях і забезпечує передбачуваність, відповідальність та прозорість взаємодії з клієнтом. Гуманізм формує аксіологічний фундамент соціальної роботи, утверджуючи цінність людської гідності, автономії, рівності та поваги як незмінні етичні орієнтири професійної практики. Деонтологія, у свою чергу, надає цим цінностям нормативної визначеності, формуючи систему професійних обов’язків і моральних правил, що спрямовують діяльність соціального працівника на благо людини. Трансформації ж позначають глибинні структурні зміни соціальної роботи та її етичної основи під впливом війни, цифровізації, реформ та соціальної нерівності; вони змінюють усталені моделі взаємодії, моральні вимоги й інституційні очікування, актуалізуючи потребу в оновленій, адаптивній та рефлексивній професійній етиці.

У своїй сукупності ці поняття створюють концептуальну «матрицю» професійної етики соціальної роботи, завдяки якій стає можливим комплексне розуміння моральної природи професії та її суспільної місії. Вони не лише

окреслюють теоретичний простір дослідження, а й становлять практичну основу професійної поведінки, визначаючи, якими мають бути взаємини між соціальним працівником і клієнтом, на яких принципах вибудовується допомога і як забезпечується моральна якість професійної діяльності. Саме тому концептуальне осмислення цих категорій є необхідним методологічним підґрунтям подальшого розгляду етичних трансформацій професії, її ціннісних викликів та моральної відповідальності в умовах сучасних суспільних змін.

1.3. Принципи та методи дослідження сучасних етичних трансформацій у соціальній роботі

Дослідження сучасних трансформацій професійної етики соціальної роботи ґрунтується на системі наукових принципів і методів, що забезпечують цілісність, послідовність та наукову обґрунтованість аналізу цього багатовимірного соціально-гуманітарного феномена. У контексті стрімких суспільних змін, цифровізації, зростання соціальних ризиків та переосмислення ролі соціальної роботи в демократичних державах етична складова професії набуває особливої ваги. Саме тому дослідження сучасних етичних трансформацій потребує аналізу того, як змінюється ціннісна база соціальної роботи, як трансформуються професійні стандарти, моральні норми, моделі взаємодії з клієнтом та суспільні очікування щодо діяльності соціального працівника. Наукове осмислення цих процесів потребує поєднання філософського, соціологічного, психологічного, культурологічного та етичного підходів, що дозволяє глибше зрозуміти, яким чином оновлюються моральні орієнтири професії в умовах трансформацій сучасного суспільства. Саме тому методологічна основа дослідження спирається на сукупність взаємопов’язаних принципів і методів, які забезпечують всебічний, об’єктивний і гуманістично орієнтований аналіз сучасних етичних змін у соціальній роботі.

В основі наукового аналізу лежить система принципів, які задають логіку, структуру та спрямованість дослідження. Ключовим серед них є принцип

системності, що дозволяє розглядати професійну етику не як статичну сукупність норм, а як живе, динамічне утворення, що змінюється під впливом соціальних умов, нормативно-правових реформ, трансформації соціальних інститутів, професійних очікувань і нових практичних викликів. Саме завдяки системному підходу професійна етика постає як цілісна категорія, у якій взаємодіють філософські ідеї, моральні цінності, культурні контексти, психологічні механізми та професійні стандарти.

Важливим доповненням у дослідженні сучасних етичних трансформацій виступає принцип комплексності, який орієнтує аналіз на врахування багаторівневої природи етичних змін – від внутрішньоособистісного рівня ціннісної мотивації фахівця до інституційного виміру, що охоплює організаційні стандарти, нормативно-правові вимоги та суспільні механізми регулювання професійної поведінки. Завдяки цьому підходу сучасні етичні трансформації розглядаються не як поодинокі зміни окремих норм, а як складний процес перегляду професійних цінностей і практик під впливом нових соціальних реалій, технологічних змін, підвищення вимог до прозорості, недискримінації та відповідальності. У цьому контексті гуманістичний принцип набуває особливої значущості: він утверджує пріоритет людської гідності, свободи волі та морального права кожного на повагу, підтримку й справедливе ставлення [12, с. 87].

Центральне місце у дослідженні займає принцип етичної відповідальності, що підкреслює особистісний вимір морального вибору фахівця у контексті нових етичних викликів – цифрової взаємодії, роботи з уразливими групами в умовах війни, соціальної нерівності та швидких змін у соціальній політиці. Йдеться не лише про необхідність дотримання професійних кодексів, а про усвідомлення наслідків власних дій для клієнта, громади та суспільства в умовах етичної невизначеності. Сучасна відповідальність означає не лише моральну зрілість і рефлексивність, а й здатність критично оцінювати зміни у професійних нормах, зважаючи на ширший соціальний контекст. Аналіз таких аспектів неможливий без опори на принцип наукової обґрунтованості, який передбачає використання

достовірних джерел, академічних праць, міжнародних етичних кодексів (IFSW, IASSW, NASW), а також перевірених методів філософського, соціологічного та етичного аналізу.

Важливого значення у дослідженні сучасних етичних трансформацій набуває принцип історизму, який дозволяє простежити еволюцію професійної етики соціальної роботи в широкому філософському та соціокультурному контексті. Історичний підхід дає змогу зрозуміти, як давні уявлення про добро, справедливість, гідність, солідарність і моральний обов'язок поступово трансформувалися у нормативні етичні принципи сучасної соціальної роботи та були закріплені у міжнародних професійних стандартах. Він також допомагає дослідити, як історичні виклики – урбанізація, модернізація, становлення соціальної держави, розвиток прав людини – впливали на формування професійної етики й продовжують визначати її сучасні зміни. Принцип історизму дає змогу побачити етичну трансформацію не як хаотичний процес, а як закономірний розвиток професійних цінностей у відповідь на еволюцію суспільних потреб.

Водночас у контексті стрімких соціальних змін важливим стає принцип адаптивності, який забезпечує гнучкість дослідницького підходу до аналізу професійної етики. Принцип адаптивності дозволяє врахувати, що етичні орієнтири соціального працівника не можуть залишатися статичними: вони мають відповідати новим реаліям і забезпечувати моральну стійкість та професійну відповідальність у непередбачуваних умовах.

Наукове дослідження сучасних етичних змін неможливе без дотримання принципу ціннісної нейтральності, який передбачає об'єктивний, неупереджений аналіз моральних явищ та уникнення нав'язування дослідником власних оцінок. У ситуації зростаючої культурної, етичної та релігійної різноманітності цей принцип дозволяє розглядати етичні трансформації соціальної роботи не як відхилення від «єдино правильної» моделі, а як результат діалогу цінностей та адаптації професії до нових соціальних умов. Такий підхід створює підґрунтя для глибокого розуміння того, як змінюється моральний зміст

професійної діяльності та яким чином суспільство формує нові очікування щодо етичної поведінки соціального працівника.

Методологічна основа дослідження сучасних етичних трансформацій також включає комплекс методів, спрямованих на глибоке й системне вивчення моральних аспектів професійної діяльності. Поєднання логіко-філософського аналізу, історико-аналітичного підходу та соціально-наукових методів дає змогу забезпечити цілісність, аргументованість і об'єктивність отриманих результатів. Застосування таких методів дозволяє дослідити зміни у професійних цінностях, нормах і стандартах, визначити тенденції моральної еволюції соціальної роботи та оцінити вплив сучасних викликів на професійну етику. Саме така методологічна база – системна, комплексна, гуманістична, історично чутлива, адаптивна та науково виважена – забезпечує можливість глибокого й всебічного осмислення трансформацій професійної етики соціальної роботи в умовах сучасних суспільних змін [20, с. 82].

Одним із ключових методів дослідження сучасних етичних трансформацій є метод аналізу і синтезу, який дає змогу розкрити зміст базових понять професійної етики та простежити їхню зміну під впливом нових соціальних викликів. Аналіз забезпечує розчленування складного етичного феномену на окремі складові – моральні норми, професійні стандарти, ціннісні орієнтири, соціальні очікування – тоді як синтез дозволяє інтегрувати отримані знання в цілісну логічну систему, що відображає характер сучасних етичних перетворень у соціальній роботі.

Широкі можливості для аналізу сучасних етичних трансформацій відкриває метод порівняльного аналізу, що дозволяє зіставити різні моделі професійної етики у національному та міжнародному вимірі. Порівняння сучасних етичних стандартів соціальної роботи в Україні з підходами, рекомендованими Міжнародною федерацією соціальних працівників та іншими міжнародними професійними організаціями, дає можливість визначити універсальні принципи – повагу до гідності, справедливість, захист прав людини, інклюзивність – та виявити специфічні особливості, зумовлені соціальним

контекстом, війною, реформою соціальних послуг, цифровізацією та трансформацією державних інституцій. Застосування цього методу сприяє розумінню того, як глобальні етичні орієнтири адаптуються до українських реалій і формують нову професійну культуру соціального працівника в умовах суспільних змін.

Історико-логічний метод є важливим інструментом у дослідженні сучасних трансформацій професійної етики соціальної роботи, оскільки дозволяє простежити, як змінювалися моральні принципи та етичні підходи від давніх філософських і релігійних концепцій до сучасних стандартів професійної поведінки. Його застосування дає змогу розкрити спадкоємність етичних ідей – від традицій милосердя, співчуття та служіння людині до сучасних концепцій прав людини, соціальної справедливості, інклюзії та поваги до гідності. У цьому контексті історико-логічний метод дозволяє виявити закономірності розвитку професійної етики як окремої дисципліни, а також зрозуміти, як історичні процеси, суспільні зміни та професіоналізація соціальної роботи вплинули на формування сучасних етичних орієнтирів.

Важливе місце в дослідженні займає контент-аналіз, який застосовується для глибокого вивчення наукових джерел, міжнародних документів, етичних кодексів, рекомендацій професійних асоціацій і сучасних публікацій, що висвітлюють тенденції розвитку етики соціальної роботи. Цей метод дозволяє систематизувати інформацію про особливості сучасних етичних трансформацій, визначити актуальні напрями етичних досліджень, установити домінуючі підходи до осмислення професійної відповідальності та виявити проблемні аспекти, які потребують подальшого наукового опрацювання.

У дослідженні сучасних етичних змін важливу роль відіграють емпіричні методи, які дозволяють перевірити теоретичні положення на практиці, оцінити реальний стан професійної етики та визначити, як етичні норми реалізуються у повсякденній діяльності соціальних працівників. Використання цих методів забезпечує безпосередній зв’язок між теоретичним аналізом і реальним соціальним середовищем, у якому відбувається професійна взаємодія. Завдяки

емпіричним дослідженням стає можливим виявити, які саме аспекти професійної етики піддаються найбільшим трансформаціям, як зміни в суспільстві впливають на ціннісні орієнтири фахівців і які нові етичні виклики постають у їхній практиці.

Одним із базових емпіричних методів є документальний аналіз, що передбачає вивчення нормативно-правових актів, національних професійних стандартів, кодексів етики та звітів міжнародних організацій – таких як IFSW, UN, WHO, UNICEF. Цей метод дає можливість з'ясувати, яким чином сучасні етичні принципи закріплені у професійній діяльності, як вони трансформуються в умовах суспільних змін та які суперечності виникають між формально задекларованими нормами й реальними практиками.

Значне методологічне значення у дослідженні сучасних трансформацій професійної етики має метод кейс-стаді (аналіз конкретних ситуацій), який дозволяє дослідити, як змінюються етичні орієнтири соціальних працівників у реальних або змодельованих ситуаціях професійної взаємодії. Завдяки цьому методу можна виявити логіку морального вибору в умовах нових етичних викликів – цифрової взаємодії, кризових ситуацій, роботи з уразливими групами, дії в умовах війни чи соціальної нестабільності. Аналіз кейсів допомагає простежити, як соціальний працівник поєднує традиційні етичні принципи з новими професійними вимогами, якими мотивами керується під час прийняття рішень та які наслідки мають обрані ним дії.

Для отримання емпіричних даних застосовуються опитування та експертні інтерв'ю, що дають можливість безпосередньо виявити бачення сучасних етичних проблем з позиції практиків – соціальних працівників, керівників соціальних служб, викладачів освітніх програм, представників професійних асоціацій. Опитування дозволяють зібрати кількісні дані щодо поширеності нових моральних дилем, змін у професійних нормах, рівня дотримання етичних принципів у практиці. Експертні інтерв'ю, у свою чергу, дають змогу глибше проаналізувати причини етичних конфліктів, особливості впровадження

сучасних етичних стандартів, трансформацію розуміння гуманізму, справедливості та відповідальності у професійній діяльності [53, с. 86].

Емпіричну достовірність результатів підсилює метод спостереження, який використовується під час соціальної та педагогічної практики для фіксації реальних проявів професійної етики у щоденній діяльності соціальних працівників. Завдяки цьому методу можна оцінити, як фахівці реагують на нові етичні виклики, взаємодіють із клієнтами, дотримуються принципів гідності, конфіденційності, недискримінації та неупередженості. Метод спостереження має особливу наукову цінність, оскільки дозволяє побачити етичні трансформації не лише на рівні декларацій або нормативних документів, а в конкретних діях і реальних професійних ситуаціях, де моральна позиція проявляється найповніше.

Завершальним інструментом емпіричного аналізу сучасних етичних трансформацій є статистичний метод, який використовується для систематизації результатів соціологічних досліджень, опитувань, моніторингових звітів і офіційних даних міжнародних та національних інституцій. Його застосування дає змогу кількісно оцінити рівень дотримання сучасних етичних стандартів, поширеність нових моральних дилем, динаміку змін професійних цінностей і моделей поведінки соціальних працівників.

Отже, дослідження сучасних етичних трансформацій у соціальній роботі базується на комплексному поєднанні теоретичних і емпіричних методів, що забезпечують його цілісність, наукову обґрунтованість та практичну спрямованість. Використання системного, комплексного, гуманістичного, адаптивного та історико-логічного підходів дозволяє глибоко розкрити процеси зміни професійної етики у взаємозв’язку із соціальними трансформаціями. Застосування аналітичних, порівняльних, контент- та документальних методів забезпечує всебічність, доказовість та достовірність результатів. Завдяки такому поєднанню методологічних інструментів професійна етика постає не лише як теоретична конструкція, а як жива й динамічна складова професійної практики, що проявляється у щоденних рішеннях, стилі взаємодії з клієнтами, способі

реагування на нові соціальні виклики та готовності діяти відповідально й гуманістично навіть у найскладніших моральних обставинах. Такий підхід створює концептуальну основу для подальшого розвитку етичної культури соціальної роботи, орієнтованої на гідність, справедливість, повагу та служіння людині в умовах сучасних трансформацій.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1. Соціальний працівник як носій професійних цінностей і моральної відповідальності у змінюваному соціальному середовищі

У сучасному міжнародному дискурсі соціальна робота розглядається як професія, покликана сприяти соціальним змінам, захисту прав людини, подоланню нерівності та підтримці добробуту людей у взаємодії з їхнім соціальним середовищем. Глобальне визначення соціальної роботи підкреслює, що основою професійної діяльності виступають повага до людської гідності, визнання прав людини, соціальна справедливість і чутливість до різноманіття. Ці ідеї задають етичний горизонт, у межах якого соціальний працівник здійснює як індивідуальну, так і суспільно значущу професійну діяльність.

Професійні цінності становлять ядро професійної ідентичності соціального працівника. Вони визначають, якою має бути поведінка фахівця, якими принципами він керується у складних рішеннях і що вважається «належною практикою» у взаємодії з клієнтами, колегами та суспільством. До ключових цінностей належать повага до гідності людини, чесність, відповідальність, клієнтоцентризм, прагнення до соціальної справедливості та визнання культурної різноманітності. Саме вони формують етичний каркас професії та забезпечують моральну послідовність у діяльності соціального працівника навіть у нестабільних і кризових умовах.

Важливо розмежовувати особисті моральні цінності фахівця та професійні цінності, закріплені в стандартах і кодексах соціальної роботи. Особисті переконання завжди впливають на сприйняття ситуацій, однак професія вимагає підпорядкування індивідуальних уподобань універсальним принципам – недискримінації, конфіденційності, поваги до вибору й автономії клієнта. Професійні цінності виконують роль спільної етичної мови, яка дозволяє

приймати обґрунтовані рішення, уникати суб'єктивності й забезпечувати однакові стандарти допомоги для всіх.

Разом з тим, професійні цінності не можуть бути реалізовані без моральних якостей особистості соціального працівника. Гуманізм, емпатійність, доброзичливість, чесність і почуття справедливості наповнюють ціннісні принципи конкретним змістом. Вони формують моральну чутливість, здатність слухати без осуду, підтримувати без патерналізму й діяти відповідально навіть у ситуаціях тиску чи конфлікту. Такі якості стають основою довіри між соціальним працівником та клієнтом і визначають професійну легітимність фахівця в очах суспільства [16, с. 56].

Сучасне соціальне середовище характеризується високою динамічністю, складністю й непередбачуваністю, що безпосередньо впливає на зміст і практичну реалізацію професійних цінностей соціальної роботи. Глобальні трансформації – такі як інтенсивна цифровізація, зростання мобільності населення, поширення платформених форм соціальних послуг і вплив неоліберальних реформ – змінюють спосіб функціонування соціальних інституцій та підходи до підтримки населення. Глобалізація створює нову етичну реальність, у якій соціальний працівник має враховувати культурну різноманітність, зростання соціальної поляризації, вплив інформаційних технологій на приватність та автономію людини. Паралельно цифрові платформи та алгоритмічні інструменти модифікують механізми ухвалення рішень, породжуючи нові етичні питання щодо прозорості, безпеки даних та цифрової справедливості.

Український контекст додає ще складніший вимір. Війна, масові переміщення цивільного населення, зростання травматизації, втрата соціальних зв'язків і зміна ролі сім'ї та громади радикально переформатовують соціальну реальність, у якій працює фахівець соціальної сфери. Соціальна робота в умовах воєнного стану включає роботу з ветеранами, внутрішньо переміщеними особами, сім'ями загиблих, людьми з травмою втрати, дітьми, що пережили насильство або переміщення. Поряд із цим посилюється структурна нерівність,

знижується довіра до державних інституцій, а громади беруть на себе все більше соціальних функцій. Ці процеси змінюють етичні акценти професії, роблячи її діяльність більш ризикованою, відповідальною та морально складною.

Такі трансформації безпосередньо впливають на сучасне розуміння професійних цінностей соціальної роботи. Зростає значення прав людини, протидії дискримінації, захисту вразливих груп, особливо тих, хто постраждав від насильства, воєнних дій або соціально-економічної маргіналізації. Гуманістичний зміст професії набуває більш чітко вираженого правозахисного характеру. Посилюється увага до етичного використання цифрових технологій, зокрема збереження конфіденційності особистої інформації, захисту даних клієнта, відповідального застосування дистанційних форм роботи та алгоритмічних систем оцінки потреб.

Паралельно виникають нові зони етичного ризику. Це ситуації роботи в умовах воєнного стану, коли безпека клієнтів і фахівців потребує додаткових моральних рішень; ситуації «керованої допомоги», коли через обмежені ресурси необхідно приймати складні рішення про пріоритетність підтримки; онлайн-взаємодія, де легко порушити межі професійної етики або ненароком піддати ризику особисті дані клієнта. Усе це вимагає від соціального працівника здатності адаптувати цінності до нових обставин, не втрачаючи їхнього гуманістичного змісту.

У контексті сучасних соціальних трансформацій моральна відповідальність соціального працівника набуває принципово нового, динамічного характеру. Якщо раніше її розуміли переважно як етичну якість у межах професійної взаємодії, то сьогодні вона постає як безперервний процес, що потребує гнучкості, здатності до швидких моральних рішень та готовності діяти в умовах невизначеності. Непередбачуваність соціальних змін, зростання соціальних ризиків, поява нових типів вразливості клієнтів, а також вплив цифрових технологій створюють ситуації, у яких стандартні етичні моделі вже не забезпечують повної ефективності. У таких умовах відповідальність

соціального працівника стає не статичною нормою, а процесом постійного морального пошуку.

Традиційні елементи моральної відповідальності – обов'язок, совість та усвідомлення наслідків – зберігають своє значення, але їхній зміст суттєво змінюється під впливом нової реальності. Обов'язок тепер включає готовність діяти в ситуаціях, коли межі професійної ролі розмиті, а суспільні очікування різко зростають. Совість не обмежується внутрішнім контролем, а перетворюється на здатність критично оцінювати власні рішення у контексті швидкоплинних подій, моральних викликів війни, необхідності реагувати на масові травми та втрати. Усвідомлення наслідків означає не лише прогнозування результатів соціального втручання, а й врахування складних ризиків: небезпека для життя клієнтів, можливі юридичні наслідки, ризик вторинної травматизації, вразливість даних у цифровому середовищі [11, с. 17].

За таких умов відповідальність соціального працівника виявляється як поетапний професійно-етичний процес. Його основу становить уміння ідентифікувати етичну проблему в ситуаціях, де вона може бути прихованою або суперечливою. Далі відбувається аналіз інтересів клієнта, громади, організації, а також етичних принципів, що регулюють професійну діяльність. У воєнних та кризових умовах цей аналіз часто здійснюється під тиском часу чи емоційного навантаження, що підсилює значення професійної підготовки та моральної зрілості фахівця.

Особливе значення має рефлексивний компонент моральної відповідальності. Він включає осмислення власних дій, аналіз їхніх наслідків і готовність до переоцінки прийнятих рішень. У цифрових умовах рефлексія стосується також питань захисту особистої інформації клієнтів, етичної допустимості комунікації онлайн, дотримання професійних меж у медіапросторі. В умовах війни рефлексія допомагає соціальному працівникові уникати емоційного виснаження, переосмислювати власні моральні межі й не втрачати гуманістичну орієнтацію навіть перед обличчям масштабного людського страждання.

Ключовим елементом динамічної відповідальності є супервізія – форма професійного обговорення складних випадків, що створює умови для етичного аналізу й підтримки. Вона забезпечує можливість корекції рішень, зменшує ризики помилок і сприяє психологічному захисту фахівця. У сучасних умовах супервізія часто включає питання, яких раніше майже не існувало: робота з травмованими клієнтами, оцінка безпеки під час польових візитів, дотримання етичних норм у дистанційній взаємодії.

У змінюваному соціальному середовищі професійні цінності соціальної роботи не можуть утримуватися лише завдяки формальним етичним кодексам чи нормативним документам. Їхня реальна дієвість залежить від особистісних ресурсів соціального працівника – його внутрішніх якостей, психологічної зрілості, емоційної стійкості та здатності підтримувати професійні стандарти навіть у кризових умовах. Саме тому фахівець виступає не лише носієм знань і навичок, а й моральним суб'єктом, який утілює професійні цінності у щоденній практиці.

Внутрішнє гуманістичне підґрунтя соціального працівника – гуманізм, альтруїзм, емпатія, доброзичливість та почуття справедливості – визначає його здатність підтримувати ціннісну орієнтацію професії у нестабільних умовах. Гуманізм забезпечує повагу до гідності людини незалежно від її життєвої ситуації; альтруїзм формує мотивацію допомагати без очікування взаємної вигоди; емпатія дозволяє розуміти емоційні стани клієнтів; доброзичливість і справедливість створюють моральний клімат взаємодії, у якому клієнт відчуває довіру та безпеку. У сучасному контексті війни, травматизації населення та зростання соціальної вразливості саме ці внутрішні ціннісні якості стають основою збереження професійної етики.

Важливою передумовою етичної практики є психолого-педагогічні риси соціального працівника – комунікабельність, професійний такт, уміння слухати та невербальна чутливість. Комунікабельність забезпечує відкритість і доступність фахівця, дозволяє встановлювати контакт у ситуаціях, коли клієнти відчувають недовіру чи страх. Такт і вміння слухати формують атмосферу

взаємної поваги, допомагаючи уникати непорозумінь та емоційних конфліктів. Невербальна чутливість дає змогу вловлювати приховані переживання клієнта, що є надзвичайно важливим у роботі з людьми, які зазнали стресу чи втрати. В етичному діалозі такі риси стають не додатковими, а ключовими – саме вони забезпечують можливість будувати стосунки на основі довіри, партнерства та прийняття [33, с. 81].

Сучасні виклики соціальної роботи, особливо у країнах, що переживають війну чи хронічні соціально-економічні кризи, вимагають від фахівця високого рівня емоційної саморегуляції та стресостійкості. Підвищене емоційне навантаження, постійний контакт із людською бідою, втратою, насильством і травмою створюють ризик професійного вигорання, що безпосередньо впливає на здатність соціального працівника приймати етичні рішення та зберігати чутливість до потреб клієнтів. Тому важливою частиною професійної відповідальності є вміння керувати власними емоціями, підтримувати психологічний баланс, використовувати техніки відновлення та звертатися по супервізійну підтримку.

Таким чином, соціальний працівник як носій професійних цінностей виступає центральною моральною опорою соціальної роботи. Його внутрішні риси, комунікативні здібності, здатність до саморегуляції та емоційної рівноваги створюють умови, за яких етичні принципи професії не лише декларуються, а й реалізуються на практиці. У нестабільному соціальному середовищі саме ці особистісні та професійні ресурси забезпечують сталість гуманістичної орієнтації соціальної роботи та здатність фахівця діяти відповідально, чуйно та професійно.

Сучасні соціальні виклики – цифровізація, масштабні переміщення населення, зростання культурної різноманітності, глобальні та локальні кризи – змінюють зміст професійної компетентності та вимагають розширення її структури. Одним із ключових нових вимірів є цифрова компетентність, що включає здатність працювати з цифровими платформами, враховувати ризики онлайн-конфіденційності, захищати персональні дані клієнтів і дотримуватися

принципів цифрової етики. Соціальні працівники дедалі частіше взаємодіють із людьми через дистанційні сервіси, збирають інформацію за допомогою електронних систем, працюють у середовищі, де цифрові сліди можуть впливати на безпеку клієнта. Тому цифрова етика стає невід'ємною частиною професійної відповідальності.

Не менш важливою є міжкультурна компетентність, яка стає критичною у роботі з внутрішньо переміщеними особами, мігрантами, мультикультурними громадами й людьми, які пережили травматичні події. Вона передбачає здатність розуміти культурні відмінності, уникати упереджень, адаптувати методи допомоги до культурного контексту й підтримувати повагу до різноманіття – одного з ключових професійних принципів соціальної роботи. Міжкультурна чутливість дозволяє фахівцю формувати довіру, уникати конфліктів і коректно реагувати на складні ситуації, що мають культурно специфічні аспекти.

Ще одним важливим компонентом сучасної компетентності є орієнтація на права людини та міжнародні стандарти соціальної роботи. У воєнний час, у період криз та реформ соціальної політики соціальний працівник дедалі частіше стає захисником прав клієнтів, посередником між людиною та системою, представником у ситуаціях порушення рівності чи справедливості.

У цьому контексті особливого значення набуває етична чутливість – здатність помічати моральні аспекти навіть у рутинних, на перший погляд технічних рішеннях. Етична чутливість проявляється тоді, коли соціальний працівник бачить за процедурою людину, за формальною нормою – потенційне порушення прав, а за звичними діями – можливу етичну дилему. Вона вимагає рефлексії, уваги до контексту, здатності ставити собі запитання про наслідки власних рішень та відповідність професійним цінностям. Етична чутливість є не просто рисою характеру, а продуктом професійного досвіду, освіти, супервізії та постійного саморозвитку.

Сучасний соціальний працівник потребує поєднання аналітичного мислення, творчості й стратегічного бачення, адже нестандартні ситуації вимагають гнучких, інноваційних рішень. Творчий підхід дозволяє адаптувати

методи до нових умов, знаходити альтернативи, що узгоджуються з професійними принципами, і працювати ефективно навіть у середовищі невизначеності. Компетентність таким чином стає гарантією того, що професійні цінності не залишаться декларацією, а будуть реалізовані у відповідальній, етичній і результативній практиці.

У сучасному соціальному середовищі, яке характеризується кризами, війною, масовими переміщеннями населення, цифровими трансформаціями та зростанням нерівності, етична взаємодія соціального працівника з клієнтом набуває особливої ваги. Довіра, справедливість і партнерство перестають бути лише «етичними ідеалами» – вони стають необхідними умовами професійної ефективності та моральної стійкості фахівця. У нестабільних умовах саме ці цінності дозволяють соціальному працівникові зберігати професійну ідентичність, підтримувати гідність клієнта та діяти відповідально [44, с. 68].

Довіра є ключовим індикатором якості професійної взаємодії й одним із найважливіших ресурсів соціальної роботи в умовах соціальної нестабільності. Люди, які пережили втрату, небезпеку, переміщення або соціальну дезорієнтацію, частіше демонструють недовіру до інституцій і можуть з обережністю ставитися до фахівців. Тому завдання соціального працівника – створити безпечний простір, де клієнт може відкрито говорити про свій досвід і потреби. Довіра формується через послідовність дій, відкритість, чесність і дотримання обіцянок. Вона ґрунтується також на етичному поводженні з особистою інформацією, особливо в умовах цифрової комунікації, де ризики порушення конфіденційності значно зростають.

Партнерська взаємодія набуває нового змісту у часи підвищеної вразливості клієнтів. Інформована згода, спільне прийняття рішень і повага до автономії людини стають ключовими механізмами запобігання патерналізму. У ситуаціях війни, бідності або психологічної травми клієнт може бути схильний до пасивності, втрати контролю або залежності. У таких умовах соціальний працівник має особливу відповідальність не «перебирати на себе» життя клієнта, а допомагати йому повернути суб’єктність, опору на власні ресурси й почуття

компетентності щодо прийняття рішень. Партнерство – це не просто спосіб взаємодії, а ціннісна стратегія, що спрямована на підсилення людини, а не її заміщення.

Справедливість і неупередженість у професійній діяльності набувають особливої ваги на тлі посилення соціальної нерівності, стигматизації й поляризації. Клієнтами соціальної сфери часто є люди, які стикаються з упередженістю та дискримінацією: внутрішньо переміщені особи, ветерани, особи з інвалідністю, люди, що пережили втрату або травму, бездомні, представники маргіналізованих груп. Соціальний працівник має діяти так, щоб забезпечувати рівність доступу до допомоги та захищати клієнтів від дискримінаційних практик. Справедливість передбачає не лише однакове ставлення, а й врахування фактичної нерівності умов, у яких перебувають клієнти, – відповідальну, етично обґрунтовану компенсацію цих нерівностей. Неупередженість проявляється у вмінні відмовитися від особистих симпатій чи антипатій, у здатності приймати рішення, керуючись професійними принципами, а не емоційними реакціями.

Колегіальність та міжпрофесійна етика є важливими цінностями, які допомагають соціальному працівникові зберігати професійні стандарти в умовах бюрократичного тиску, нестачі ресурсів та управлінських реформ. Сучасні соціальні проблеми є комплексними й вимагають взаємодії фахівців різних сфер – медиків, психологів, юристів, педагогів, кризових консультантів. Колегіальність базується на повазі до компетентності інших спеціалістів, готовності до співпраці й усвідомлення меж власних можливостей. У складних соціальних умовах вона стає запорукою етичної узгодженості рішень і здатності підтримувати високі стандарти допомоги, попри зовнішні обмеження [38, с. 11].

Таким чином, довіра, справедливість, партнерство та колегіальність становлять сучасний етичний каркас професійної взаємодії, що дозволяє соціальному працівникові діяти принципово й відповідально навіть у найбільш кризових обставинах. У контексті соціальних трансформацій саме ці цінності

зберігають людяність професії та забезпечують сталість моральних орієнтирів у роботі з найвразливішими категоріями населення.

Соціальний працівник у сучасному світі постає не лише як фахівець, що виконує професійні функції, а як носій і активний транслятор цінностей соціальної роботи в умовах постійних суспільних трансформацій. Він є ключовою ланкою між нормативними етичними стандартами та реальними практиками допомоги, саме тому від рівня його ціннісної стійкості, етичної чутливості та професійної зрілості значною мірою залежить якість соціальної підтримки, яку отримують вразливі групи населення.

Збереження та розвиток професійних цінностей потребує системної підтримки та постійного саморозвитку. Насамперед це передбачає регулярну рефлексію – здатність критично осмислювати власні рішення, помічати етичні ризики та коригувати професійну поведінку. Важливу роль відіграє також опора на етичні стандарти, організаційну культуру та професійні правила, які задають спільні критерії відповідальної практики. У сучасних умовах дедалі більшої ваги набуває розвиток нових компетентностей: цифрової етики, міжкультурної чутливості, правозахисної орієнтації – тобто тих знань і навичок, які дозволяють діяти етично у змінених, складних і ризикованих соціальних контекстах.

Необхідною умовою підтримки етичної стійкості є наявність професійних інструментів етичної підтримки – супервізії, роботи етичних комітетів, колегіальних кейс-обговорень. Вони створюють простір для безпечного аналізу складних ситуацій, допомагають уникати професійної ізоляції та сприяють формуванню колективної моральної відповідальності.

2.2. Етичні виклики та вибір соціального працівника в умовах суспільних змін, цифровізації та кризових ситуацій

Етичний вибір соціального працівника в сучасних умовах істотно ускладнюється через глибокі трансформації соціального середовища. Те, що раніше сприймалося як відносно стабільний простір професійної діяльності,

сьогодні характеризується постійною нестабільністю, множинністю криз та швидкістю змін. Соціальні працівники все частіше працюють у ситуаціях війни, масових переміщень населення, зростання бідності, соціальної поляризації, недовіри до інституцій, а також у контексті цифрових технологій, які одночасно розширюють можливості допомоги й створюють нові загрози для конфіденційності, безпеки та автономії клієнта. У таких умовах кожне професійне рішення набуває додаткового етичного виміру, оскільки воно приймається не лише в координатах «клієнт – працівник», а й на перетині правових вимог, організаційних обмежень, цифрових інструментів, суспільних очікувань і високих ризиків для життя та здоров'я людей.

Якщо раніше етичні ситуації частіше описували у вигляді «класичних» дилем – наприклад, конфлікту між конфіденційністю та необхідністю попередити шкоду, між автономією клієнта та професійним патерналізмом, – то сьогодні вони набувають характеру комплексних полів етичного ризику. Етична проблема рідко обмежується одним протиставленням цінностей; зазвичай вона вбудована у ширший контекст: цифровий слід клієнта, загрозу вторинної травматизації, тиск системи соціального забезпечення, дефіцит ресурсів, політичні та управлінські рішення, що впливають на доступ до послуг. Це означає, що соціальний працівник дедалі рідше має справу з «чистими» дилемами, де можна чітко окреслити дві альтернативи. Натомість він діє в умовах багатовимірної невизначеності, коли кожен варіант дій водночас реалізує частину цінностей і порушує інші, а наслідки рішень проявляються не лише на рівні окремого клієнта, а й на рівні сім'ї, громади, інституції.

Зміна парадигми етичного мислення полягає в переході від уявлення про етику як про сферу окремих «виняткових» ситуацій до розуміння її як постійного фону професійної діяльності, де практично кожен крок може мати моральні наслідки. Етичні виклики більше не зводяться до точкових конфліктів цінностей – вони проявляються як тривалий стан напруження між нормативними вимогами, ресурсними обмеженнями та реальними потребами людей, що переживають кризу. У цих умовах етичний вибір соціального працівника

перетворюється на безперервний процес: він вимагає постійної рефлексії, здатності переоцінювати власні рішення у світлі нових обставин, звертатися до колегіальної підтримки й опори на професійні стандарти. Саме тому аналіз етичних викликів у контексті суспільних змін, цифровізації та кризових ситуацій стає ключовою передумовою осмислення сучасної професійної етики соціальної роботи [4, с. 51].

У сучасних умовах професійний вибір соціального працівника зазнає суттєвих трансформацій, оскільки нестабільність, війна та глибока травматизація суспільства змінюють як характер соціальної роботи, так і внутрішню мотивацію фахівців. Якщо раніше вступ до професії здебільшого пояснювався гуманістичними орієнтирами, прагненням допомагати іншим та реалізовувати особисті цінності, то сьогодні він дедалі частіше сприймається як відповідь на масштабні соціальні виклики. Багато фахівців приходять у професію не лише за покликанням, а й тому, що відчувають моральний обов'язок діяти у критичний момент, коли суспільство переживає втрати, масові переміщення, зростання бідності та руйнування традиційних механізмів підтримки. Таким чином, мотиваційна основа професійного вибору стає більш комплексною і поєднує внутрішні гуманістичні стимули з усвідомленням потреби бути корисним у період кризи.

У цьому контексті трансформується і традиційна формула професійного самовизначення. Класична послідовність «хочу – можу – є – зобов'язаний», яка відображала гармонійне поєднання мотивації, можливостей і професійних вимог, сьогодні доповнюється новим елементом – «маю адаптуватися». Соціальний працівник не просто обирає діяльність і усвідомлює свою відповідальність; він змушений постійно пристосовуватися до нестабільних умов, нових соціальних ризиків, змінених форм роботи та стрімко оновлюваних етичних викликів. Ця адаптивність стає невід'ємною характеристикою професійного вибору: фахівець має бути готовим до роботи в умовах невизначеності, до взаємодії з клієнтами, які перебувають у стані стресу чи

травми, до використання цифрових засобів комунікації та прийняття рішень у середовищі, де ситуація може змінитися щодня.

У процесі цифрової трансформації соціальної сфери професійна етика соціального працівника стикається з новим спектром викликів, які раніше не були властиві традиційній моделі соціальної роботи. Онлайн-взаємодія, цифрова документація, автоматизовані інформаційні системи та використання алгоритмів у розподілі ресурсів створюють ситуації, що потребують переосмислення принципів конфіденційності, справедливості й професійної відповідальності. Цифровізація розширює можливості допомоги, але одночасно підвищує ризики втручання у приватність, помилок і зловживань [15, с. 47].

Одним із ключових викликів є онлайн-комунікація, яка поступово стала невід'ємною частиною соціальної роботи. Віддалені консультації, підтримка через месенджери, соціальні мережі та відеозв'язок дозволяють забезпечити доступність послуг, однак суттєво ускладнюють дотримання етичних норм. У цифровому середовищі підвищується ризик неправильного тлумачення повідомлень, втрати професійної дистанції, порушення меж взаємодії. Крім того, відсутність чітких протоколів онлайн-комунікації нерідко створює неоднозначні ситуації, де соціальний працівник має самостійно визначати, яку інформацію можна передавати дистанційно та яким чином забезпечити її безпечність.

Особливої уваги потребує небезпека витоку даних. Робота з електронними реєстрами, персональними справами, інтегрованими базами даних і цифровими платформами підвищує ризик несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації. Оскільки соціальна робота передбачає оперування даними про вразливих клієнтів – жертв насильства, дітей, осіб із психічними розладами, військових, ВПО – порушення конфіденційності може призвести до серйозних психологічних, соціальних і навіть юридичних наслідків. У таких умовах соціальний працівник має не лише дотримуватися етичних норм, а й володіти базовою цифровою грамотністю, розумінням ризиків кібербезпеки та навичками відповідального використання цифрових платформ.

Окремою групою викликів є алгоритмічні ризики. У світі поширюється практика використання автоматизованих систем оцінки потреб, прогнозування ризиків сімейного неблагополуччя чи розподілу соціальної допомоги. Алгоритми можуть формувати рішення на основі статистики, але не враховують контексту, емоційного стану клієнта та складної соціальної динаміки. Крім того, алгоритмічні системи здатні відтворювати або підсилювати упередження, які «вбудовані» у вихідні дані, створюючи нові форми цифрової дискримінації. Соціальний працівник у цьому разі має виступати критичним посередником між технологією та клієнтом, оцінюючи справедливість, точність і гуманність рішень, запропонованих автоматизованими інструментами.

Не менш важливою є проблема визначення меж доступу до персональної інформації. У цифрових системах дедалі частіше відбувається інтеграція різних баз даних – соціальних, медичних, освітніх, поліцейських. Це створює ризик надмірного контролю за клієнтом та перетворення соціальної допомоги на форму нагляду. Постає питання: яку інформацію соціальний працівник має право збирати, хто може її переглядати та як уникнути ситуацій, у яких дані клієнта використовуються проти його інтересів? Етичний вибір у таких умовах вимагає зважування між необхідністю захисту прав клієнта і потребою забезпечити його безпеку та доступ до послуг.

У воєнних і кризових умовах етичні дилеми соціальної роботи набувають особливої гостроти. Війна, масові переміщення населення, травматичні події, дефіцит ресурсів та високий рівень загроз створюють ситуації, у яких традиційні етичні принципи опиняються під тиском реальності. Соціальний працівник змушений приймати рішення в умовах невизначеності, обмеженого часу, емоційного напруження та обставин, що часто виходять за межі звичного професійного контексту. У таких ситуаціях етичні дилеми перестають бути абстрактними й перетворюються на невід’ємний компонент щоденної практики.

Однією з центральних дилем є необхідність втручання в автономію клієнта заради його безпеки. В умовах воєнних дій, евакуації, загрози життю чи здоров’ю соціальний працівник нерідко стикається з ситуаціями, коли клієнт

відмовляється виконувати рекомендації або ухвалює рішення, що можуть призвести до тяжких наслідків. У таких випадках постає питання: чи має право фахівець обмежити свободу людини для її ж захисту? З одного боку, повага до автономії є фундаментальним етичним принципом; з іншого – недія або надмірна толерантність можуть поставити під загрозу життя клієнта або третіх осіб. Соціальний працівник має знайти баланс між обов'язком підтримати свободу вибору та необхідністю вжити рішучих заходів у ситуаціях, де проміжок для прийняття рішення мінімальний [6, с. 510].

Важливою складовою практики стає робота в умовах ризику, коли загроза безпеці існує не лише для клієнта, а й для самого фахівця. Під час воєнних дій або інших масштабних криз соціальні працівники змушені здійснювати діяльність у небезпечних районах, супроводжувати евакуаційні заходи, працювати з травмованими людьми та громадами, іноді під ризиком власного життя. Це породжує складні моральні питання: як поєднати професійний обов'язок допомоги з правом на особисту безпеку? Де проходить межа між професійною самопожертвою та відповідальним ставленням до власного життя? У таких обставинах моральна відповідальність стає взаємною – не лише перед клієнтом, а й перед власною родиною, колегами та професійною спільнотою.

Ще одна група етичних протиріч пов'язана з конфліктом між правами клієнта і суспільною безпекою. У кризових умовах соціальний працівник часто оперує інформацією, яка стосується переміщень осіб, ризиків насильства, потенційних загроз іншим людям. Потреба зберігати конфіденційність може вступати в суперечність із обов'язком повідомити про небезпеку. Такі ситуації не мають універсального рішення: кожний випадок потребує зваженого аналізу та врахування інтересів клієнта, громади і правової бази. Порушення конфіденційності може бути вимушеним кроком, якщо йдеться про реальну загрозу, однак неконтрольоване поширення інформації здатне завдати клієнту непоправної шкоди. Етичний вибір у таких ситуаціях стає особливо складним, оскільки потребує одночасного дотримання гуманістичних принципів і відповідальності перед суспільством.

Найбільш напруженою дилемою кризових ситуацій є справедливий розподіл ресурсів. У контексті війни або масштабних соціальних потрясінь соціальні працівники нерідко працюють в умовах дефіциту – коли допомоги потребують усі, а можливості системи обмежені. Постає питання: кому допомогти першочергово, за якими критеріями визначати пріоритетність, як уникнути упередженості в умовах великої кількості звернень? Справедливість у таких обставинах перестає бути суто абстрактною цінністю й перетворюється на практичний принцип, що вимагає максимально прозорих методів оцінки потреб, відкритості у прийнятті рішень та відмови від будь-яких форм дискримінації чи фаворитизму. Соціальний працівник має забезпечити баланс між індивідуальними потребами клієнтів і колективними інтересами громади.

У сучасних умовах професійна діяльність соціального працівника охоплює дедалі ширше поле етичних ризиків, значна частина яких виникає не на рівні окремого фахівця, а внаслідок системних обмежень, структурних дисфункцій та постійних змін у суспільстві. Ці ризики суттєво ускладнюють реалізацію професійних цінностей, впливають на якість прийняття рішень і формують нові «зони напруги», у яких етична чутливість легко може бути втрачена або деформована.

Одним із найбільш значущих чинників є недосконаліть законодавства, яка створює розрив між етичними стандартами соціальної роботи та юридичними механізмами їх реалізації. У багатьох сферах соціальної підтримки нормативна база залишається фрагментованою, суперечливою або застарілою, що призводить до колізій між правовими нормами та гуманістичними цінностями професії. Соціальний працівник часто змушений діяти у «сірих зонах», де немає чітких процедур, а закон не дає однозначної відповіді. У таких ситуаціях зростає відповідальність фахівця за прийняте рішення, але водночас – підвищується ризик зовнішньої критики чи санкцій. Правова невизначеність стає не просто технічною проблемою, а джерелом постійних етичних дилем [27, с. 8].

Другим важливим компонентом етичного ризику є дефіцит ресурсів – кадрових, матеріальних, часових, інформаційних. В умовах війни, економічної

нестабільності та зростання кількості вразливих груп припадає працювати з надмірним навантаженням, що ускладнює індивідуальний підхід і створює ризики формалізації допомоги. Обмежені можливості системи породжують дилеми справедливості: кого підтримати першочергово, який обсяг допомоги є достатнім, як уникнути суб'єктивізму у розподілі? Дефіцит ресурсів часто ставить соціального працівника перед морально складним вибором між бажаним і можливим, між етичним і тим, що можливо реалізувати.

Однією з найсерйозніших сучасних загроз для етичної практики є ризик професійного вигорання, який безпосередньо впливає на здатність соціального працівника зберігати моральну чутливість. Хронічне перевантаження, робота з травмованими людьми, постійні кризи, недостатність підтримки з боку інституцій та суспільна недооцінка професії спричиняють емоційне виснаження. У такому стані фахівець може несвідомо переходити до механічного виконання обов'язків, дистанціюватися від клієнтів або приймати рішення без необхідної рефлексії. Вигорання не лише погіршує якість послуг, а й підриває самі основи професійної етики, адже втрачається здатність співпереживати, аналізувати та діяти в дусі гуманізму.

Не менш значущою є проблема політичного та інституційного тиску, який проявляється у спробах впливати на рішення фахівців, визначати пріоритети допомоги або використати соціальні служби в інтересах окремих груп. У таких умовах соціальний працівник може опинитися перед дилемою: дотримуватися професійних цінностей чи виконувати розпорядження, що суперечать етичним нормам. Інституційні обмеження – жорстка ієрархія, бюрократичні вимоги, непрозорі управлінські рішення – також створюють ризик порушення етичних принципів, адже фахівець може втратити автономію й опинитися в ситуації вимушеного компромісу.

У сучасних умовах цифровізації, військових загроз і постійних суспільних трансформацій традиційні моделі етичного вибору перестають бути статичними схемами. Вони перетворюються на «живі алгоритми», що адаптуються до нових ризиків, технологічних змін і кризових ситуацій. Якщо раніше етичне рішення

ґрунтувалося здебільшого на балансі між універсальними принципами та професійними нормами, то сьогодні важливим стає врахування цифрових обмежень, безпекових факторів та швидкоплинності соціальних подій. Це змушує соціального працівника діяти у нових вимірах моральної відповідальності, де кожне рішення має як локальні, так і потенційно глобальні наслідки.

Однією з ключових трансформацій є переосмислення класичних моделей етичного вибору – «особистість – ситуація», «індивід – середовище», «чотириетапна модель рішення» – як динамічних систем. Вони більше не працюють як лінійні алгоритми; навпаки, кожен етап потребує гнучкості, переоцінки ризиків та аналізу інформації, що змінюється в реальному часі. Соціальний працівник змушений враховувати цифрові сліди клієнтів, вплив алгоритмічних систем на доступ до соціальних послуг, ризики кіберзагроз, вимоги воєнного часу та особливості кризових комунікацій. Тому моделі вибору перетворюються на циклічні процеси, що передбачають постійні уточнення, додаткові перевірки та повторні етапи аналізу [51].

У цих умовах формується новий напрям професійної етики – цифрова етика, яка охоплює питання онлайн-конфіденційності, захисту персональних даних, прозорості алгоритмів, безпечного використання електронних реєстрів і цифрових платформ. Соціальний працівник має оцінювати ризики не лише для фізичної, а й для цифрової безпеки клієнта: хто може отримати доступ до його інформації, як її використовують, чи можуть алгоритми помилково обмежити доступ до допомоги або створити упереджене рішення. Це розширює зміст етичного вибору, додаючи нові критерії: технічну грамотність, цифрову відповідальність, критичний аналіз цифрових систем.

Не менш важливим компонентом сучасних моделей є етика кризового реагування, яка відображає специфіку рішень у ситуаціях невідкладної небезпеки: під час воєнних дій, евакуацій, гуманітарних катастроф, ризику для життя клієнтів або третіх осіб. Тут етичний вибір часто здійснюється під тиском часу, в умовах неповної інформації та високих ризиків. У таких випадках моделі

доповнюються елементами оцінки безпеки, пріоритизації невідкладних потреб, гнучкого перерозподілу ресурсів і готовності брати моральну відповідальність за рішення, які необхідно ухвалити негайно. Зростає роль принципу «не нашкодь», який набуває конкретного безпекового значення.

У нових умовах особливо важливою стає практика колегіального прийняття рішень. Супервізія, кейс-конференції, етичні комітети та міжпрофесійні обговорення перестають бути додатковими механізмами – вони стають ключовим способом зменшення індивідуального морального навантаження та підвищення якості рішень. Колегіальність дозволяє побачити ситуацію під різними кутами, перевірити інтерпретації фактів, виявити приховані ризики й уникнути етичних помилок, які можуть виникнути через втому, стрес або дефіцит інформації. У складних цифрових і кризових контекстах колективні рішення також зменшують вразливість працівника перед інституційною чи юридичною відповідальністю.

У сучасних умовах соціальної нестабільності, цифровізації та посилення кризових ризиків індивідуальна етична відповідальність соціального працівника вже не може розглядатися ізольовано від інституційного контексту. Професійні рішення виникають не лише як особистий моральний вибір, а як результат взаємодії фахівця із системою, у якій він працює. Від того, наскільки інституція забезпечує безпечне, етично стабільне й підтримувальне середовище, значною мірою залежить якість та наслідки етичного вибору. У нових реаліях війни, цифрових ризиків і нестійких соціальних умов цей інституційний вимір набуває особливого значення.

Одним із ключових механізмів підтримки фахівця є супервізія, яка у кризовому середовищі виконує не лише навчальну й консультативну, а й захисну функцію. Вона забезпечує простір для безпечного аналізу складних випадків, зниження емоційного навантаження, профілактики професійного вигорання та підтримки етичної чутливості. У ситуаціях підвищеної невизначеності супервізія допомагає фахівцям уникнути імпульсивних рішень, побачити альтернативи, врахувати можливі ризики й знайти морально виважений шлях дій. У командах,

що працюють із воєнною травмою, з ВПО, сім'ями загиблих або клієнтами під загрозою насильства, супервізія стає необхідною умовою збереження професійної стійкості та гуманістичного спрямування діяльності.

У цифрову епоху особливої актуальності набувають етичні комітети, які допомагають фахівцям орієнтуватися в ситуаціях, пов'язаних із даними, технологіями та інформаційною безпекою. Їхня роль полягає не лише в розгляді випадків порушення етики, а в превенції ризиків: розробленні рекомендацій щодо роботи з електронними реєстрами, використання цифрових платформ, ведення онлайн-комунікації з клієнтами, прийняття рішень у ситуаціях алгоритмічної невизначеності. Етичні комітети можуть допомагати у випадках, коли працівник стикається з непрозорістю цифрових інструментів або не може оцінити, наскільки певні технології відповідають принципам конфіденційності та недискримінації. Через колегіальність і багатопрофільність такі комітети створюють умови для більш зважених рішень і зменшують індивідуальне етичне навантаження на працівника.

Не менш важливою складовою інституційної підтримки є оновлення внутрішніх політик і процедур, що регулюють професійну діяльність у цифровому середовищі. Організації соціальної сфери дедалі більше впроваджують нові стандарти щодо онлайн-конфіденційності, захисту персональних даних, кібербезпеки та дистанційної взаємодії з клієнтами. Такі політики визначають, як зберігати та передавати інформацію, якими є межі доступу до персональних даних, як функціонують цифрові архіви, які правила діють під час онлайн-консультацій. Окреме місце займають регламенти дистанційної роботи, які за умов війни та переміщень стало необхідністю. Чіткі правила щодо онлайн-комунікацій, записів відеоконференцій, електронної ідентифікації клієнтів та захисту каналів зв'язку мінімізують ризики витоку інформації та зловживань [54].

Інституційна відповідальність також полягає у створенні етично безпечного професійного середовища, де працівник не боїться повідомляти про порушення етичних норм, висловлювати занепокоєння чи звертатися по

допомогу. Це включає культивування прозорості, рівності, взаємоповаги та практик підтримки, які роблять етичний вибір не приватною ношею, а спільним професійним процесом.

У сучасних умовах соціальної турбулентності, війни, цифрових загроз та загального виснаження системи соціальної підтримки моральна стійкість соціального працівника стає одним із ключових елементів професійної етики. Йдеться не лише про здатність зберігати внутрішню рівновагу, а про фундамент, що підтримує етичну чутливість, гуманістичне ставлення до клієнтів та відповідальне прийняття рішень. Моральна стійкість – це ресурс, який дозволяє соціальному працівнику діяти зважено, емпатійно і професійно навіть тоді, коли соціальний контекст стає максимально напруженим. Збереження цього ресурсу є не приватною справою, а етичною вимогою, оскільки від нього залежить безпека клієнтів і довіра до професії.

Однією з базових стратегій є емоційна регуляція, що включає здатність усвідомлювати власні емоції, контролювати реакції та адаптивно відповідати на стресові виклики. Для соціального працівника емоційна регуляція – це не абстрактна психологічна навичка, а необхідна умова відповідальної поведінки. Вміння розпізнавати перевтому, емоційне перенавантаження або ознаки вторинної травматизації допомагає уникнути імпульсивних рішень, які можуть нашкодити клієнту або спотворити професійні межі. У практичній роботі це означає застосування технік дихання, усвідомленості, мікропауз, психоемоційного «відступу» для збереження ясності мислення у критичних ситуаціях.

Не менш важливим компонентом моральної стійкості є стресостійкість – здатність витримувати вплив тривалих або гострих стресових факторів без втрати професійної ефективності. Для соціальних працівників, які працюють у середовищі війни, бідності, соціальної нерівності, кризових втручань або з травмованими клієнтами, це є щоденною необхідністю. Стресостійкість включає уміння швидко переключатися між завданнями, зберігати конструктивність під

тиском часу, приймати рішення в умовах неповної інформації та підтримувати концентрацію навіть за умов сильного емоційного напруження.

Важливим механізмом етичної підтримки є рефлексія, що дозволяє фахівцю аналізувати власні дії, помічати емоційні тригери, переосмислювати професійні межі та прогнозувати наслідки своїх рішень. Рефлексивна практика – це спосіб повернення до моральних орієнтирів після складних випадків, засіб запобігання автоматизму та професійній «черствості». Регулярний аналіз власних дій, ведення професійних нотаток, обговорення дилем із супервізором або колегами допомагають підтримувати етичну чутливість і зменшують ризик моральних помилок [57, с. 48].

Особливу роль відіграє групова підтримка, яка створює простір для обміну досвідом, зниження емоційного напруження та формування спільного етичного поля. Командні обговорення складних кейсів, групові супервізії, колегіальні консультації та неформальні практики взаємодопомоги підсилюють здатність фахівця витримувати моральний і психологічний тиск. Групова підтримка допомагає уникати ізоляції, нормалізує переживання, знизує відчуття провини та сприяє розвитку колективної етичної відповідальності.

Центральним елементом моральної стійкості є профілактика професійного вигорання, яка в умовах хронічної кризи перетворюється на етичну вимогу. Вигорання не лише шкодить працівникові, а й створює небезпеку для клієнтів: знижується емпатія, збільшується ризик етичних помилок, порушуються професійні межі. Профілактика включає збалансування навантаження, розподіл відповідальності в команді, використання супервізії, забезпечення перерв, створення безпечних умов праці, доступ до психологічної допомоги та дотримання норм трудового відпочинку.

Етичні виклики, з якими сьогодні стикається соціальний працівник, докорінно змінюють характер професійного вибору. Якщо раніше він здебільшого стосувався зіткнення окремих цінностей або моральних норм, то нині етичне рішення формується в умовах комплексної, багатофакторної взаємодії соціальних, цифрових, правових і кризових чинників. Війна,

цифровізація, соціальна нерівність, нестабільність інституцій та зростання рівня вразливості населення перетворили етичний вибір на складний процес, який виходить далеко за межі традиційних уявлень про дилеми соціальної роботи.

У таких умовах професія потребує адаптивної, рефлексивної та колегіальної етики. Адаптивність означає здатність фахівця коригувати свою поведінку відповідно до змінюваного контексту та нових ризиків, зберігаючи при цьому вірність базовим цінностям. Рефлексивність забезпечує усвідомлення власних рішень, аналіз відповідності дій професійним стандартам і внутрішнім моральним переконанням. Колегіальність, у свою чергу, стає ключовим засобом підтримки етичної якості рішень, адже складність сучасних викликів часто перевищує можливості індивідуального морального аналізу. Участь супервізорів, етичних комітетів, міждисциплінарних команд формує ширший простір моральної відповідальності.

Зростає також відповідальність організацій, які повинні забезпечувати належні умови для етичної поведінки – від політик захисту персональних даних та регулювання дистанційної роботи до підтримки ментального здоров'я персоналу та створення механізмів колективного аналізу етичних ризиків. Інституційна підтримка стає критично важливою, оскільки без неї навіть високий рівень особистої етичної зрілості не гарантує стійкості фахівця у складних кризових ситуаціях.

Загалом відбувається трансформація етичної культури професії. Етика соціальної роботи перестає бути лише набором сталих правил і дедалі більше набуває рис динамічної системи, здатної реагувати на нові загрози, інтегрувати цифрові стандарти, враховувати контексти війни та глобальних криз. Професійні цінності залишаються центральним ядром цієї системи, однак спосіб їх реалізації постійно змінюється під впливом соціальних процесів.

Таким чином, етичний вибір сучасного соціального працівника формується на перетині складних реалій і вимагає від фахівця не лише моральної зрілості, а й здатності до адаптації, постійної рефлексії та участі в колективних механізмах етичної підтримки. Саме така модель етичної поведінки стає

основою для зміцнення професії та підтримки довіри суспільства до соціальної роботи в умовах глобальних і локальних змін.

2.3. Трансформація етичних орієнтирів соціальних інститутів та їх вплив на професійну мораль соціального працівника у взаємодії з різними групами клієнтів

Етичні орієнтири соціальних інститутів не є раз і назавжди заданою системою норм. Вони змінюються разом із суспільством, відповідаючи на виклики реформ, цифровізації, війни, посилення нерівності, появи нових форматів взаємодії між державою, громадою і людиною. Те, що ще донедавна виглядало як усталений «каркас» інституційної етики, сьогодні постійно переглядається: уточнюються підходи до конфіденційності й використання даних, змінюються критерії «ефективності» соціальних послуг, по-новому осмислюються межі автономії клієнта, участі громади та ролі держави в управлінні ризиками. Війна та затяжні кризові стани радикально прискорюють ці трансформації, змушуючи соціальні інститути приймати рішення в умовах невизначеності, браку ресурсів і зростання моральної напруги.

Професійна мораль соціального працівника у цьому контексті ніколи не існує «поза системою». Вона завжди вбудована в інституційні рамки – політики, процедури, протоколи, управлінські рішення – які можуть підтримувати реалізацію гуманістичних принципів або, навпаки, звужувати простір для етичного вибору. Те, як організація трактує конфіденційність, як регулює роботу з даними, як розподіляє ресурси між різними групами клієнтів, як реагує на скарги та професійні порушення, безпосередньо впливає на щоденну практику фахівця. У результаті професійна мораль постає не лише як внутрішня чесність і чутливість соціального працівника, а як здатність діяти етично в межах, заданих інститутом, і водночас критично ставитися до цих меж, коли вони суперечать гідності людини [45, с. 37].

У такій перспективі ключовим стає питання, на яке має відповісти подальший аналіз: яким чином трансформація інституційної етики – під впливом цифрових технологій, війни, управлінських реформ, змін у соціальній політиці – змінює повсякденні рішення соціального працівника у взаємодії з різними групами клієнтів? Інакше кажучи, як нові етичні орієнтири соціальних інститутів відбиваються на тому, що фахівець може, повинен і має право робити, підтримуючи гідність, автономію та безпеку людини в умовах глибокої суспільної нестабільності.

Етичні орієнтири соціальних інститутів упродовж останніх десятиліть зазнали суттєвих змін, що відображають глибокі трансформації суспільного життя. Традиційна патерналістська логіка, за якої інститут діяв як «опікун», що приймає рішення за клієнта й визначає його потреби згори, поступово була витіснена прав-людинним підходом. Цей підхід акцентує автономію, рівність прав, повагу до гідності й справедливість як ключові орієнтири соціальної підтримки. У його межах інституція розглядається не як контролюючий орган, а як механізм, покликаний створювати умови для самостійності клієнта та усунення бар'єрів, що заважають її реалізації.

Однак сьогодення характеризується новим зсувом – у бік менеджеріалізму, ризик-орієнтованого управління та посиленої вимогливості до результативності. Під впливом реформ та цифровізації система все більше працює за логікою індикаторів, звітності та стандартизованих процедур. З одного боку, це сприяє прозорості й чіткості процесів, а з іншого – створює ризик знеособлення клієнта, заміни гуманістичних принципів кількісними показниками та формального виконання вимог. Паралельно з цими процесами інституції й працівники дедалі частіше опиняються в умовах дефіциту ресурсів, що додатково ускладнює реалізацію етичних норм.

Війна та гуманітарна криза ще більше трансформували етичну рамку роботи соціальних інститутів. Пріоритет безпеки, швидкість реагування, необхідність масових програм підтримки та робота в умовах невизначеності створили нове моральне середовище. Там, де раніше ключовим був принцип

індивідуалізації допомоги, сьогодні з’являється вимога швидко охоплювати значні групи населення. Там, де у центрі стояла автономія клієнта, інколи виникає потреба у більш директивних рішеннях заради захисту життя та здоров’я. Таке зміщення балансу між правами і безпекою породжує нові етичні напруження, з якими мають працювати як інституції, так і фахівці на місцях.

Попри всі трансформації, рамку етичного мислення соціальних інститутів значною мірою задають глобальні документи й стандарти, насамперед проголошені Міжнародною федерацією соціальних працівників та Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи. Принципи гідності людини, соціальної справедливості, рівності, колективної відповідальності та професійної доброчесності формують підґрунтя, на якому будуються національні інструкції, протоколи та управлінські рішення. Інституції намагаються адаптувати ці стандарти до місцевого контексту – враховуючи війну, міграційні процеси, економічні обмеження й культурну специфіку. Саме цей процес «локального перекладу» глобальних етичних норм визначає, якою буде реальна практика соціальної роботи та які моральні рішення прийматиме соціальний працівник у взаємодії з різними групами клієнтів.

Нормативно-правові зміни останніх років суттєво переформатували етичний простір, у якому функціонують соціальні інститути. Розбудова системи соціальних послуг, ухвалення нової редакції Закону України «Про соціальні послуги», впровадження державних стандартів, оновлення професійних етичних кодексів і орієнтація на глобальні стандарти освіти та практики соціальної роботи створили нову конфігурацію очікувань до інституцій та фахівців. Якщо раніше етичні норми часто сприймалися як загальні декларації, то сьогодні їхнє виконання прив’язується до конкретних управлінських рішень, процедур та індикаторів якості.

Етичні принципи – гідність людини, недискримінація, права людини, участь, справедливість – поступово набули характеру зобов’язувальних процедур. Нині вони реалізуються через внутрішні регламенти, алгоритми прийняття рішень, політики щодо захисту персональних даних, стандартизовані

процедури інформованої згоди, правила взаємодії з дітьми, людьми з інвалідністю, ветеранами чи іншими групами. Інституції запроваджують механізми розгляду скарг, протоколи реагування на випадки насильства, внутрішні системи моніторингу якості, що робить етичні норми частиною структурованої управлінської діяльності, а не лише морального вибору окремого працівника. Така інституціоналізація етики має дві ключові наслідкові лінії: вона забезпечує прозорість і захищеність клієнта, але водночас підсилює вимоги до точності та відповідальності дій працівника [66, с. 202].

У цьому контексті професійна мораль соціального працівника перестає бути суто внутрішньою рисою, яка залежить від особистих переконань чи життєвого досвіду. Вона стає елементом нормативної відповідальності: фахівець зобов'язаний діяти в рамках сформованих стандартів, враховувати юридичні обмеження, дотримуватися процедур і забезпечувати відповідність інституційним політикам. Етичні дилеми, з якими він стикається, не можуть вирішуватися лише на підставі індивідуальних цінностей – вони повинні співвідноситися з офіційними протоколами, державними стандартами та професійними кодексами.

Процес цифровізації соціальної сфери суттєво змінив архітектуру конфіденційності та процедури поінформованої згоди, перетворивши їх із суто міжособистісних практик взаємодії «працівник – клієнт» на багаторівневі технологічні й інституційні процеси. Перехід до електронних реєстрів, цифрових кейс-менеджмент-систем, онлайн-порталів для подання заяв, платформ дистанційних консультацій і автоматизованих систем обліку соціальних послуг означає, що персональні дані клієнта більше не існують у замкненому контурі конкретного фахівця. Вони стають частиною розгалуженої інформаційної інфраструктури, в якій кожен етап доступу або обробки даних створює нові етичні ризики та змінює характер довіри між клієнтом, інституцією та соціальним працівником.

Питання контролю над даними набуває принципово нового змісту. Якщо традиційно збереження конфіденційності залежало від доброчесності та

професійності окремого соціального працівника, то в умовах цифрових систем відповідальність розподіляється між декількома суб'єктами: інституцією, що адмініструє систему; державними структурами, які є власниками або операторами реєстрів; ІТ-підрядниками, які забезпечують технічне обслуговування; окремими фахівцями, які вносять та оновлюють дані. Це суттєво ускладнює етичну картину: клієнт уже не може точно знати, хто, коли і з якою метою має доступ до його інформації, а соціальний працівник – повністю контролювати цей процес.

Зростає ймовірність витоків, несанкціонованого доступу або вторинного використання даних – наприклад, для інших адміністративних процесів, аналітики чи автоматизованого ризик-скорингу. Будь-яка така ситуація підриває довіру до інституції та стає безпосереднім викликом для професійної моралі соціального працівника, оскільки для клієнта саме він уособлює систему. У цифровому середовищі навіть формально дотримана конфіденційність не завжди сприймається клієнтом як гарантія: люди відчувають, що втрачають контроль над власними даними, і це може знижувати їхню готовність до співпраці, відкритості чи повідомлення чутливої інформації.

Поінформована згода також змінює свій характер: вона вже не зводиться до усного або письмового пояснення фахівця. У цифрових системах згода часто формалізується як електронна форма або галочка у вікні, але її сенс має бути значно глибшим. Клієнт повинен не просто «погодитися», а усвідомити, як саме його дані будуть використовуватися, хто матиме доступ, які автоматизовані процеси можуть до них звертатися, і які ризики це несе. Таким чином, соціальний працівник отримує нове етичне завдання: не дозволити технологічній процедурі замінити змістовне інформування та моральну відповідальність перед клієнтом.

У професійній моралі з'являється додаткова вимога – критично оцінювати не лише власні дії, а й інституційні цифрові практики. Фахівець повинен розуміти вразливість електронних систем, запитувати про надійність політик захисту даних, звертати увагу на ризики алгоритмічних рішень, працювати над тим, щоб клієнт отримував реальні гарантії безпеки, а не формальні обіцянки.

Таким чином, цифровізація розширює моральний горизонт соціальної роботи: етична поведінка більше не обмежується міжособистісним рівнем, а має включати компетентність у сфері цифрової етики, розуміння технологічних ризиків і здатність впливати на інституційні політики захисту даних [33, с. 81].

Трансформації інституційних орієнтирів – реформування соціальної сфери, цифровізація, стандартизація послуг, воєнний контекст – істотно впливають на професійну мораль соціального працівника, особливо у взаємодії з різними групами клієнтів. Зміни у політиках, процедурах і вимогах до звітності по-різному відображаються у повсякденній практиці, створюючи нові етичні виклики та випробовуючи здатність фахівця залишатися на боці гідності людини навіть тоді, коли інституційна логіка штовхає його до формалізму чи надмірного контролю.

У роботі з дітьми та сім'ями у складних життєвих обставинах змінені інституційні орієнтири проявляються у необхідності балансувати між автономією сім'ї та обов'язком забезпечити безпеку дитини. Системи захисту дітей стали більш регламентованими, із чіткими алгоритмами оцінювання ризиків, міжвідомчою взаємодією зі школами, службами у справах дітей, поліцією. Це створює ситуації, коли етичне рішення соціального працівника має враховувати не лише потреби дитини, а й вимоги інституції щодо швидкого реагування, заповнення оцінок, документування. У таких умовах професійна мораль полягає у здатності не дозволити формальним процедурами замінити індивідуальне бачення сімейної ситуації та підтримку батьків, які переживають кризу.

У роботі з людьми поважного віку інституційні зміни часто призводять до ризику поверхневих, «стандартизованих» рішень. Стандарти послуг, цифровий облік, велика кількість клієнтів і дефіцит часу можуть стимулювати працівника робити швидкі, технологічні інтервенції – консультацію, направлення, реєстрацію – замість того, щоб будувати довготривалу моральну підтримку, яка насправді є ключовою для цієї групи. Тут професійна мораль перевіряється на

здатність зберігати емпатію, повагу до гідності та унікального досвіду людини, не перетворюючи допомогу на формальність.

У роботі з ВПО, біженцями, сім'ями загиблих, ветеранами вплив трансформацій проявляється особливо гостро. Інституції працюють у логіці масової гуманітарної допомоги, швидкого доступу до ресурсів, пріоритетності безпеки та стабілізації. Це з одного боку дозволяє швидко реагувати, а з іншого – створює ризики стигматизації («уразлива група», «кризовий клієнт»), надмірного контролю або втрати індивідуального підходу. Соціальний працівник також стикається з власним емоційним виснаженням: робота з травмою, горем, втратами випробовує моральну стійкість фахівця. Професійна мораль у цьому контексті полягає у здатності підтримувати людину як суб'єкта, а не об'єкт допомоги, і водночас не піддаватися інституційним імпульсам діяти швидко, жорстко або «однаково для всіх» [37, с. 41].

У взаємодії з людьми з інвалідністю, хронічними захворюваннями, особами з досвідом залежності або бездомності трансформації політик мають подвійний характер: з одного боку, поширюється прав-людинний підхід, орієнтований на автономію, рівність і недискримінацію; з іншого – у ряді систем зберігається або посилюється патронажно-наглядова логіка, зокрема в охороні здоров'я, пенітенціарній системі, психіатричній допомозі. Це створює зону етичного ризику між підтримкою і контролем. Професійна мораль у такому середовищі вимагає від соціального працівника не лише навичок адвокації та поваги до автономії, а й здатності критично протистояти інституційним практикам, які можуть принижувати гідність або обмежувати права клієнта.

Партнерство між державними інституціями, громадами, неурядовими організаціями та релігійними структурами сьогодні вже не виглядає як стабільна мережа взаємодій. Натомість воно функціонує як динамічне поле, де перетинаються різні цінності, управлінські логіки й етичні норми. Кожний актор має власне бачення автономії клієнта, меж відповідальності, стандартів конфіденційності, допустимих форм допомоги. У державних інституціях переважає регламентований підхід із високим рівнем процедурності та звітності,

тоді як громади та місцеві ініціативи орієнтуються на безпосередню практичну допомогу, діючи швидше, інколи – менш формалізовано. НУО та релігійні організації можуть пропонувати додаткові ресурси, проте їхні етичні орієнтири не завжди збігаються з вимогами державних стандартів. Унаслідок цього соціальний працівник щодня опиняється в ситуації, коли він має узгоджувати суперечливі підходи, аби зберегти цілісність і гідність клієнта.

Війна та тривала гуманітарна криза ще більше загострили цю ситуацію. У багатьох громадах саме НУО, волонтерські ініціативи й релігійні спільноти стали першими, хто забезпечив підтримку ВПО, сімей загиблих, людей у кризових обставинах. Завдяки гнучким процедурам вони діють швидко, адаптивно та неформально, але одночасно виникають ризики – знеособленого збору даних, нечітких критеріїв допомоги, фрагментарності рішень, недостатнього контролю якості послуг. У таких умовах етична взаємодія перестає бути формальністю: вона стає механізмом запобігання шкоді та збереження довіри клієнта, який може отримувати допомогу одночасно від кількох інституцій із різними стандартами [69, с. 6].

У цій складній системі соціальний працівник фактично виконує роль «перекладача» між різними етичними мовами – формалізованою державною, гнучкою волонтерською, ціннісно-орієнтованою громадською та духовною релігійною. Саме він/вона координує взаємодію так, щоб інституційні інтереси не суперечили правам і потребам клієнта. Професійна мораль тут проявляється у здатності встановлювати спільні правила для міжсекторальної співпраці, наполягати на конфіденційності навіть тоді, коли інші актори схильні її порушувати, забезпечувати участь клієнта в ухваленні рішень і запобігати будь-яким формам тиску або маніпуляції. Колективна етична відповідальність виникає лише тоді, коли всі учасники взаємодії погоджуються діяти відповідно до базових гуманістичних принципів, а соціальний працівник стає тим, хто оберігає цю рамку в умовах невизначеності та кризи.

Участь соціальних інститутів у формуванні соціальної політики в умовах війни набула нового змісту. Якщо в мирний час адвокаційна діяльність

зосереджувалася на покращенні якості послуг, реформуванні законодавства та підтримці окремих вразливих груп, то тепер соціальні інституції опинилися у позиції ключових учасників розподілу міжнародної допомоги, планування гуманітарних програм, визначення пріоритетних цілей відновлення та стабілізації. Війна істотно змінила баланс відповідальностей: інституції змушені одночасно підтримувати державну стійкість і реагувати на масштабні порушення прав людей – від внутрішнього переміщення до втрат, травматики, бідності й виключеності. У таких умовах етичний вимір адвокації набуває особливої напруги: будь-яке рішення про розподіл ресурсів, визначення пріоритетних груп чи запровадження нових механізмів допомоги має потенціал вплинути на мільйони людей.

Військовий контекст загострює дилему між лояльністю до держави та обов'язком соціальної роботи захищати тих, чий голос часто не чути. З одного боку, існує суспільний і політичний запит на єдність, стриманість і підтримку державних рішень у період високої загрози. З іншого – війна створює нові групи вразливих осіб, чиї права легко можуть бути порушені внаслідок поспішних реформ, бюрократичного тиску або неефективного управління гуманітарними ресурсами. Соціальний працівник тут виступає носієм професійної моралі, яка вимагає не замовчувати системні проблеми – наприклад, нерівномірний доступ до допомоги в різних громадах, стигматизацію ВПО чи неадекватні процедури оцінювання потреб. Етична відповідальність полягає в тому, щоб озвучувати ці ризики конструктивно, не підриваючи стійкість держави, але й не допускаючи мовчазної згоди з несправедливими практиками [23, с. 107].

Паралельно трансформуються й методи адвокації. До традиційних механізмів – участі у робочих групах, подання звернень, експертних консультацій – додаються онлайн-кампанії, цифрові платформи громадської участі, міжнародні мережі й коаліції. Вони підсилюють голос громад і працівників, але мають власні етичні ризики: неконтрольованість поширення інформації, небезпека маніпуляцій, недостатня перевірка даних, використання історій клієнтів без належної згоди. Соціальний працівник, який долучається до

таких ініціатив, повинен зберігати межу між адвокацією та експлуатацією уразливості клієнтів, пам'ятаючи про конфіденційність, добровільність і гідність.

Значущим стає і питання інституційної підтримки. Професійна мораль соціального працівника не зводиться до особистої сміливості у висловленні позиції; вона базується на тому, чи здатна організація гарантувати захист співробітника, який публічно говорить про системні порушення, неякісні практики або дискримінаційні підходи. У кризовому середовищі мовчання часто виникає не через відсутність етичної позиції, а через страх втратити роботу чи зазнати адміністративного тиску. Тому інституційна етика полягає у створенні безпечних механізмів внутрішнього повідомлення про порушення, підтримці працівників, які займаються адвокацією, та формуванні культури, у якій етичні застереження не сприймаються як загроза, а як спосіб зміцнення системи.

Трансформація соціальних інститутів у добу цифровізації, реформ і війни змінила не лише структуру послуг чи формати взаємодії, а й самі уявлення про професійний імідж соціального працівника. Те, що раніше сприймалося як суто зовнішній або комунікативний аспект – охайність, стриманість, ввічливість, послідовність дій – тепер дедалі більше пов'язується з етичною прозорістю, здатністю до швидкої реакції, автентичністю та відповідальністю у публічному просторі. Цифровізація зробила професійну присутність фахівця «подвійною»: він взаємодіє не лише в офлайн-середовищі, а й через електронні сервіси, соціальні мережі, месенджери, відеозустрічі. Відтак професійний імідж формується не лише під час особистої зустрічі з клієнтом, а й через тон онлайн-комунікації, стиль відповідей, уважність до цифрової конфіденційності та коректність у висловлюваннях.

В умовах війни й хронічної соціальної напруги очікування клієнтів також змінюються. Люди, які стикаються з травмою, втратами, бідністю або переміщенням, потребують не стільки «офіційної» ввічливості, скільки відчуття реальної підтримки, емоційної присутності та чесності у комунікації. Клієнт очікує швидкої реакції, зрозумілих пояснень щодо процедур і обмежень,

прозорості щодо ресурсів, а також відкритості у складних ситуаціях. Затримки, формальні фрази або невизначеність можуть сприйматися не як частина бюрократичного процесу, а як байдужість інституції. Тому професійний імідж соціального працівника сьогодні – це насамперед спосіб побудови довіри: послідовність дій, відповідальність за слово, етична поведінка у стресових ситуаціях і здатність визнавати власні й інституційні межі [30, с. 72].

Ці зміни неможливо розглядати окремо від організаційної культури, яка визначає, чи має працівник ресурси для етичної послідовності. Якщо інституція не забезпечує можливості для супервізії, не підтримує фахівця у складних рішеннях, толерує замовчування порушень або створює надмірний адміністративний тиск, то навіть високі особисті моральні стандарти працівника не можуть реалізуватися на практиці. Організаційна культура, орієнтована на етичність, забезпечує відкритість до зворотного зв'язку, заохочує рефлексію, не карає за повідомлення про проблеми та помилки, а створює умови для колективного навчання. Вона визнає, що етична поведінка потребує не лише доброї волі, а й часу, підтримки та можливості обговорити складні випадки без страху покарання.

Трансформація етичних орієнтирів соціальних інститутів у добу цифровізації, масштабних соціальних реформ і війни істотно змінює характер професійної моралі соціального працівника. Етичний вибір стає багатовимірним і значно напруженішим, адже практик постійно перебуває на перетині кількох систем вимог і відповідальностей: прав клієнта, інституційних процедур, державних норм і власних переконань. Сучасні умови – збройний конфлікт, масові переміщення населення, бідність, нерівність, цифровий контроль і ризик алгоритмічної упередженості – створюють нові типи моральних конфліктів, які не можуть бути розв'язані виключно за допомогою традиційних норм.

У цих обставинах зберегти гуманістичний характер соціальної роботи можливо лише за умови поєднання інституційної та особистої відповідальності. З одного боку, соціальні інституції мають забезпечити чіткі політики, стандарти, алгоритми роботи з даними, механізми супервізії, відкритість у розгляді етичних

дилем і підтримку фахівців, які стикаються зі складними рішеннями. З іншого боку, соціальний працівник має розвивати власну етичну чутливість, здатність до рефлексії, уміння критично оцінювати інституційні практики та робити вибір на користь гідності людини, навіть коли зовнішні умови ускладнюють це завдання.

Сучасна інституційна етика вимагає від соціального працівника не лише дотримання професійних норм, а й здатності діяти у межах розширених етичних компетентностей: цифрової етики, міжкультурної взаємодії, кризового реагування, оцінки ризиків і практик недопущення шкоди. Разом із тим установи мають відповідально підтримувати фахівців через етичні комітети, колегіальні формати ухвалення рішень, регулярні супервізії та спеціалізовані навчальні програми – зокрема з роботи в умовах війни та цифрової трансформації.

Взаємодія з різними групами клієнтів – дітьми, людьми поважного віку, ВПО, ветеранами, людьми з інвалідністю, особами з досвідом залежності чи бездомності – потребує особливої етичної чутливості. Саме гідність кожної людини, незалежно від обставин її життя, є основним критерієм оцінки будь-яких інституційних змін.

У цілому трансформована етична архітектура соціальних інститутів не зменшує ролі професійної моралі – навпаки, робить її центральним механізмом збереження гуманістичного змісту соціальної роботи. Саме завдяки поєднанню інституційної підтримки та особистої моральної відповідальності соціальний працівник здатен забезпечити якісну, гідну й безпечну допомогу людині в умовах безпрецедентної соціальної нестабільності.

РОЗДІЛ 3
ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФРОМАЦІЙ

3.1. Роль сучасної етичної освіти у формуванні професійної відповідальності та ціннісної орієнтації студентів спеціальності «Соціальна робота»

Етична компетентність посідає ключове місце у професійній підготовці соціального працівника, оскільки саме вона забезпечує здатність фахівця приймати морально виважені рішення в умовах складних життєвих ситуацій клієнтів. Її сутність полягає у гармонійному поєднанні професійних знань, ціннісних орієнтацій, моральної чутливості та практичної здатності діяти відповідально та гуманно. Соціальний працівник, позбавлений етичної культури, не може забезпечити ані якісного соціального супроводу, ані відновлення довіри клієнта до соціальних інститутів. Тому формування етичної компетентності стає не лише елементом освітнього процесу, а й критерієм професійної зрілості майбутнього фахівця.

Етична компетентність тісно пов’язана з такими фундаментальними філософськими категоріями, як моральна відповідальність, гуманізм і соціальна справедливість. Моральна відповідальність визначає внутрішню готовність соціального працівника діяти відповідно до етичних норм, брати на себе наслідки своїх рішень та підтримувати гідність клієнта. Гуманізм задає світоглядну основу професії – орієнтацію на цінність кожної людської особистості, її право на свободу, повагу та самореалізацію. Соціальна справедливість, у свою чергу, виражає суспільну мету етичної діяльності – усунення нерівності, дискримінації та соціального виключення. Саме поєднання цих трьох принципів формує цілісний моральний зміст етичної компетентності.

Проблема формування етичної компетентності набуває особливої актуальності в сучасній Україні, де соціальні працівники щоденно стикаються з

наслідками війни, втрати, внутрішнього переміщення, травм і соціальної вразливості населення. В умовах кризових реалій гуманістичний потенціал професії стає визначальним фактором відновлення довіри, солідарності та соціальної згуртованості громад. Саме тому підготовка соціальних працівників має бути спрямована не лише на опанування технологій допомоги, а й на виховання етичної стійкості, моральної відповідальності та здатності до емпатійного розуміння іншого.

У сучасній науковій літературі поняття «етична компетентність» розглядається як інтегральна якість особистості соціального працівника, що поєднує морально-ціннісні орієнтації, професійні знання та готовність діяти відповідно до етичних норм у процесі взаємодії з клієнтом. Українські дослідники (С. Хлєбік, Л. Міщик, І. Грига, О. Безпалько) акцентують увагу на тому, що етична компетентність є підґрунтям професійної ідентичності соціального працівника, оскільки саме вона визначає його здатність розуміти моральну сутність соціальної допомоги. У зарубіжних підходах (Banks, Hugman, Reamer) етична компетентність тлумачиться як уміння аналізувати етичні дилеми, передбачати наслідки власних рішень і дотримуватися принципів гідності, свободи та справедливості у будь-яких умовах професійної практики.

Структура етичної компетентності охоплює кілька взаємопов’язаних компонентів. Когнітивний компонент відображає знання соціальним працівником етичних норм, професійних кодексів, стандартів поведінки, а також розуміння філософських основ моралі. Емоційно-ціннісний компонент проявляється у здатності до емпатії, розвитку совісті, толерантності, моральної чутливості й умінні приймати позицію іншої людини. Поведінковий компонент передбачає практичну реалізацію етичних принципів – готовність діяти чесно, справедливо, неупереджено, брати на себе відповідальність за результати професійної взаємодії. Взаємозв’язок цих елементів забезпечує цілісність етичної компетентності як професійної та моральної категорії.

Етична компетентність соціального працівника перебуває у тісному зв’язку з іншими складовими його професійної компетентності. Вона формує

моральну основу комунікативної компетентності, оскільки етична культура спілкування ґрунтується на повазі, доброзичливості та відкритості. Водночас вона взаємодіє із соціальною компетентністю, визначаючи здатність орієнтуватися у складних соціальних процесах, приймати виважені рішення на користь клієнта та громади. Нарешті, вона є складником морально-психологічної компетентності, адже сприяє розвитку етичної саморегуляції, внутрішньої відповідальності та стійкості до професійного вигорання. Таким чином, етична компетентність виступає ядром усієї системи професійного становлення соціального працівника.

Філософсько-гуманістичні засади формування етичної компетентності соціального працівника ґрунтуються на ідеях людиноцентризму, свободи, гідності та соціальної справедливості. Гуманізм виступає світоглядною основою професії соціальної роботи, адже саме він утверджує непорушну цінність людської особистості, її право на самореалізацію та гідне життя.

Важливим елементом методологічного підґрунтя є етичні кодекси соціальної роботи, які визначають норми професійної поведінки фахівців і спрямовують їхню діяльність відповідно до принципів гуманізму, гідності й соціальної відповідальності. У міжнародному контексті орієнтиром виступає Міжнародна декларація етичних принципів соціальної роботи (IFSW, IASSW), що наголошує на захисті прав людини, соціальній справедливості, партнерстві з клієнтом і дотриманні конфіденційності. В Україні чинним є Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (2005), який визначає ключові моральні орієнтири професії – повагу до гідності кожної людини, пріоритетність її інтересів, толерантність, довіру, конфіденційність та дотримання професійної етики. Етичний кодекс виконує функцію морального стандарту, забезпечує єдність професійних цінностей та виступає гарантією суспільної довіри до соціальної роботи.

Значущу роль у формуванні етичної компетентності відіграє етична освіта, яка розвиває моральну рефлексію, совість і почуття професійної відповідальності майбутніх соціальних працівників. Саме свідоме засвоєння

гуманістичних цінностей і перетворення їх на внутрішні мотиви професійної поведінки забезпечує духовну зрілість і моральну стабільність фахівця. Етична освіта не обмежується теоретичними знаннями – вона включає практичне осмислення моральних дилем, рефлексію власних рішень і розвиток здатності до відповідального морального вибору. Таким чином, етична компетентність соціального працівника формується як результат інтеграції гуманістичних принципів, етичних кодексів і педагогічних механізмів, спрямованих на виховання моральної зрілості та професійної совісті.

Інтерактивні та фасилітаційні методи навчання посідають ключове місце у формуванні етичної компетентності майбутніх соціальних працівників. Застосування кейс-аналізу, тренінгових занять, рольових ігор і моделювання етичних ситуацій дозволяє студентам не лише засвоїти норми етики, а й навчитися приймати морально виважені рішення у складних практичних контекстах. Свідоме і усвідомлене засвоєння гуманістичних моральних цінностей є показником зрілості особистості фахівця, а отже, важливим результатом інтерактивного навчання, яке формує моральну чутливість, емпатію та відповідальність.

Практичне навчання, волонтерська діяльність і супервізія створюють умови для розвитку етичної зрілості студентів, оскільки саме в реальній взаємодії з клієнтами формується вміння оцінювати моральні наслідки рішень, дотримуватися принципів конфіденційності, поваги до гідності та недискримінації. Спостереження за поведінкою під час практики дозволяє виявити рівень сформованості моральної позиції, тоді як волонтерська діяльність забезпечує внутрішню мотивацію до служіння людям і реалізації соціальної справедливості. Як показують результати емпіричних досліджень, описаних у наукових роботах, саме участь у практичних ініціативах і рефлексія під керівництвом супервізора сприяють розвитку моральної саморегуляції та готовності діяти етично навіть у кризових ситуаціях.

В українських закладах вищої освіти, зокрема у Запорізькому національному університеті, формування етичної компетентності інтегрується у

навчальні програми підготовки соціальних працівників. Етична освіта розглядається як складова гуманізації освітнього процесу, що поєднує засвоєння норм і цінностей з практичним їх застосуванням у волонтерських і проєктних ініціативах. Такий досвід демонструє ефективність цілісного підходу, коли етична компетентність формується одночасно як пізнавальна, ціннісна і поведінкова здатність майбутнього соціального працівника.

Формування етичної компетентності майбутніх соціальних працівників є цілісним процесом, який поєднує філософсько-гуманістичні засади, нормативно-ціннісні орієнтири професії та педагогічні умови розвитку моральної свідомості. Її сутність полягає у здатності поєднувати знання етичних принципів із умінням застосовувати їх у практичних ситуаціях, проявляючи повагу, відповідальність, емпатію та справедливість у взаємодії з клієнтом. Структура етичної компетентності охоплює когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти, які взаємно зумовлюють здатність соціального працівника приймати морально обґрунтовані рішення й діяти у відповідності до гуманістичних цінностей професії.

Педагогічні умови формування етичної компетентності передбачають системне поєднання теоретичної підготовки, інтерактивних і фасилітаційних методів навчання, а також практичного досвіду через волонтерство, тренінги, супервізію. Саме ці елементи забезпечують становлення моральної зрілості, розвиток совісті та усвідомлення професійної відповідальності майбутніх соціальних працівників. Отже, етична компетентність виступає не лише результатом професійної освіти, а й критерієм духовного розвитку, що визначає рівень гуманістичної спрямованості, моральної стабільності й готовності діяти на благо людини та суспільства

3.2. Дослідження рівня етичної чутливості та готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах повоєнного відновлення

Мета проведеного дослідження полягала у визначенні рівня етичної чутливості та усвідомлення моральної відповідальності майбутніх соціальних працівників, які здобувають освіту за спеціальністю «Соціальна робота». У контексті розбудови гуманістично орієнтованої освіти та реформування соціальної сфери в Україні це завдання набуває особливої значущості. Етична чутливість є невід'ємною складовою професійної моралі соціального працівника, що проявляється у його здатності помічати моральні аспекти ситуацій, розпізнавати етичні дилеми та приймати рішення відповідно до принципів гідності, справедливості й поваги до людини.

Актуальність проведення дослідження зумовлена тим, що саме рівень етичної чутливості студентів є показником їхньої готовності до професійної діяльності у сфері соціальної роботи, орієнтованої на людину, її потреби та права. В умовах суспільних трансформацій і воєнних викликів в Україні зростає потреба у фахівцях, здатних не лише володіти знаннями та технологіями допомоги, а й проявляти емпатію, відповідальність, толерантність і моральну стійкість. Формування цих якостей можливе лише через поєднання теоретичної етичної освіти з практичним осмисленням моральних ситуацій у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників.

Вибірку дослідження склали 56 студентів спеціальності «Соціальна робота» другого–четвертого курсів, які навчаються у ВСП «Економіко-правничий фаховий коледж ЗНУ» та Запорізькому національному університеті. Вибір навчальних закладів зумовлений наявністю в їх освітніх програмах етичних дисциплін і можливістю порівняти результати студентів із різним рівнем професійної підготовки. Респонденти брали участь в анонімному анкетуванні, спрямованому на з'ясування рівня знань етичних принципів соціальної роботи, ставлення до моральних дилем і самооцінки власної відповідальності у взаємодії з клієнтами та громадою. Отримані дані створюють

емпіричну основу для подальшого аналізу динаміки розвитку етичної чутливості у процесі професійної освіти.

Для виявлення моральних орієнтацій та професійно-етичних установок майбутніх соціальних працівників у межах дослідження було обрано метод анкетування, що є одним із найефективніших способів отримання емпіричних даних про особистісні цінності, мотивацію та моральні судження студентів. Цей метод дозволяє охопити значну кількість респондентів, забезпечуючи при цьому анонімність відповідей, що підвищує щирість та достовірність результатів. Застосування анкетування у соціально-етичних дослідженнях обґрунтовується його здатністю виявляти рівень сформованості моральної свідомості, етичної рефлексії, здатності до співпереживання і розуміння моральних меж професійної діяльності. Моральна поведінка соціального працівника безпосередньо залежить від його внутрішньої готовності діяти у відповідності до норм добра, справедливості та совісті, що робить анкетування доречним інструментом вивчення етичної чутливості.

Зміст анкети був структурований у три логічно взаємопов’язані блоки.

Блок 1 містив запитання, спрямовані на перевірку знань студентів щодо основних етичних принципів соціальної роботи – поваги до гідності людини, конфіденційності, недискримінації, справедливості, відповідальності перед клієнтом і суспільством.

Блок 2 охоплював ситуаційні завдання, що моделювали типові етичні дилеми професійної діяльності (наприклад, конфлікт між інтересами клієнта і вимогами установи, розкриття інформації, межі професійного втручання). Респонденти мали обрати або обґрунтувати свої дії, що дозволяло оцінити рівень морального судження.

Блок 3 був присвячений самооцінці емоційно-ціннісних характеристик – емпатії, совісті, відповідальності, толерантності, здатності до саморефлексії. Такі запитання мали на меті виявити внутрішню позицію студента щодо моральних норм та його готовність дотримуватися їх у майбутній професійній діяльності.

Для інтерпретації результатів було використано три рівні оцінювання етичної чутливості:

− високий рівень – студенти демонструють стійку орієнтацію на гуманістичні цінності, усвідомлюють моральні наслідки своїх рішень, здатні до моральної рефлексії та емпатії;

− середній рівень – знання етичних норм наявні, проте у складних ситуаціях спостерігається нестійкість суджень або потреба в зовнішніх орієнтирах;

− низький рівень – обмежене розуміння морального змісту професійних дій, слабко виражене почуття відповідальності, етичні рішення приймаються ситуативно.

Такий підхід дозволяє оцінити не лише ступінь обізнаності з етичними принципами, а й реальний рівень внутрішньої готовності діяти у відповідності до них, що є показником сформованості професійної етичної компетентності.

У результаті проведеного анкетування було встановлено, що високий рівень етичної чутливості виявили близько 42 % респондентів, середній рівень – 47 %, а низький рівень – 11 % студентів спеціальності «Соціальна робота». Отримані дані свідчать про загалом позитивну тенденцію: більшість студентів мають сформовані моральні орієнтири, базові знання етичних принципів професії та готовність дотримуватися гуманістичних норм у професійній діяльності. Проте певна частка опитаних демонструє лише формальне розуміння етичних норм без глибокої внутрішньої рефлексії, що вказує на потребу більш системної етичної освіти у процесі підготовки соціальних працівників.

Аналіз змістових блоків анкети показав, що найкраще студенти орієнтуються у нормативних принципах соціальної роботи (конфіденційність, недискримінація, повага до гідності клієнта), однак типові труднощі виникали у частині, пов’язаній із розв’язанням етичних дилем – зокрема, у випадках конфлікту між професійним обов’язком і людським співчуттям або при визначенні меж втручання в особисте життя клієнта. Водночас більшість учасників виявили високий рівень емпатійності (близько 65 %) та усвідомлення

моральної відповідальності (58 %), що підтверджує важливість емоційно-ціннісного компоненту етичної компетентності, сформованого завдяки практичному навчанню та волонтерській діяльності.

Порівняльний аналіз результатів студентів різних курсів і навчальних закладів засвідчив певні відмінності. Зокрема, студенти старших курсів Запорізького національного університету продемонстрували вищий рівень етичної рефлексії та стабільнішу моральну позицію (переважно високий рівень етичної чутливості), тоді як серед студентів коледжу переважав середній рівень. Ця різниця пояснюється впливом педагогічного середовища та наявністю досвіду практики, що сприяє формуванню професійної етики через реальні ситуації соціальної взаємодії.

Виявлені результати дозволяють визначити ключові фактори, що впливають на розвиток етичної чутливості студентів:

− особистісний досвід взаємодії з уразливими групами (волонтерська чи громадська діяльність);

− якість педагогічної підтримки (етичні дисципліни, супервізія, обговорення моральних кейсів);

− наявність позитивних моделей поведінки у викладачів і наставників;

− емоційний клімат навчального середовища.

Таким чином, формування етичної чутливості майбутніх соціальних працівників є результатом поєднання теоретичних знань, практичного досвіду й моральної саморефлексії. Це підтверджує потребу у впровадженні системних механізмів розвитку етичної компетентності в освітніх програмах – через інтеграцію етичних дисциплін, фасилітаційні методи навчання та підтримку рефлексивної культури у студентському середовищі.

Отримані результати дослідження підтверджують теоретичні положення, згідно з якими етична компетентність розглядається як інтегрована якість особистості, що поєднує знання етичних норм, емоційно-ціннісні орієнтири та поведінкову готовність діяти відповідно до моральних принципів. Переважання середнього та високого рівнів етичної чутливості серед студентів свідчить про

дієвість тих освітніх підходів, які ґрунтуються на філософії гуманізму, поваги до людської гідності та соціальної справедливості.

Виявлені тенденції дозволяють тлумачити етичну компетентність не лише як професійну якість, а як ціннісно-мотиваційний феномен, що визначає глибину гуманістичного світогляду майбутнього фахівця. Високий рівень емпатії та моральної відповідальності студентів свідчить про поступове засвоєння принципів етики турботи, співчуття та недопущення шкоди клієнту, які є базовими для професійної моралі соціальної роботи. Водночас наявність частини респондентів із середнім або низьким рівнем етичної чутливості вказує на потребу в розвитку моральної рефлексії – здатності аналізувати власні вчинки через призму совісті, осмислювати наслідки професійних рішень для клієнта й громади.

Виявлені тенденції дозволяють тлумачити етичну компетентність не лише як професійну якість, а як ціннісно-мотиваційний феномен, що визначає глибину гуманістичного світогляду майбутнього фахівця. Високий рівень емпатії та моральної відповідальності студентів свідчить про поступове засвоєння принципів етики турботи, співчуття та недопущення шкоди клієнту, які є базовими для професійної моралі соціальної роботи. Водночас наявність частини респондентів із середнім або низьким рівнем етичної чутливості вказує на потребу в розвитку моральної рефлексії – здатності аналізувати власні вчинки через призму совісті, осмислювати наслідки професійних рішень для клієнта й громади.

3.3. Напрями вдосконалення етичної підготовки фахівців соціальної роботи відповідно до сучасних викликів та тенденцій розвитку професії

В умовах сучасних соціальних викликів, особливо в період війни та післявоєнного відновлення, етичні дилеми у професійній діяльності соціальних працівників набувають особливої гостроти. Зіткнення цінностей, обмеженість ресурсів, необхідність приймати рішення між конфліктуючими інтересами

клієнтів і державних структур вимагають від фахівця високого рівня моральної зрілості. Саме тому здатність до вирішення етичних дилем розглядається як ключовий показник сформованості етичної компетентності соціального працівника. Вона поєднує знання етичних принципів, емпатію, совість і відповідальність, що забезпечують прийняття морально обґрунтованих рішень у складних професійних ситуаціях.

У професійній діяльності соціального працівника часто виникають етичні дилеми, пов’язані з необхідністю балансувати між цінностями гуманізму, законодавчими вимогами та практичними обмеженнями соціальної системи. Найпоширенішими серед них є конфлікти між інтересами клієнта й установи, де фахівець змушений узгоджувати індивідуальні потреби людини з правилами або ресурсами організації. До типових також належать дилеми конфіденційності – коли розкриття певної інформації може бути водночас порушенням професійної етики та способом запобігти шкоді. Не менш складними є ситуації, що стосуються меж професійного втручання, коли необхідно визначити, де закінчується професійна допомога і починається повага до автономії клієнта.

Причинами виникнення таких суперечностей є як структурні фактори (брак ресурсів, надмірна бюрократизація, неузгодженість між державними нормами та етичними стандартами), так і особистісні чинники – емоційне вигорання, недостатня етична підготовка, обмежений досвід рефлексії. В умовах війни та соціальної нестабільності ці проблеми ускладнюються необхідністю приймати швидкі рішення, коли моральна ціна помилки може бути високою. Тому розвиток здатності до усвідомленого вибору в етичних дилемах стає важливою складовою професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Формування готовності до вирішення етичних дилем у процесі професійної освіти передбачає поєднання теоретичної етичної підготовки з розвитком морального мислення та рефлексії. Етичні дисципліни відіграють ключову роль у цьому процесі, адже вони не лише ознайомлюють студентів із принципами професійної етики, а й сприяють розвитку здатності аналізувати складні моральні ситуації, робити усвідомлений вибір і нести відповідальність за

наслідки прийнятих рішень. Через філософське осмислення понять добра, справедливості, гідності та совісті формується внутрішня готовність діяти відповідно до гуманістичних цінностей професії.

Ефективним інструментом розвитку етичної зрілості є фасилітаційні методи навчання – кейс-аналіз, етичні дебати, рольові ігри, моделювання моральних ситуацій. Такі форми роботи активізують критичне мислення, дозволяють студентам випробувати різні варіанти поведінки та побачити наслідки власних рішень. Важливу роль відіграє також супервізія й практичне навчання, які створюють умови для моральної рефлексії, самооцінки та усвідомлення професійної відповідальності. Завдяки цим формам підготовки майбутні соціальні працівники набувають досвіду реального етичного вибору, що є фундаментом їхньої моральної зрілості та професійної автономії.

Сучасна етична освіта соціальних працівників потребує впровадження інноваційних підходів, які сприяють глибшому розумінню моральних викликів професії. Одним із перспективних напрямів є використання цифрових освітніх платформ і симуляцій, що дозволяють моделювати етичні ситуації, наближені до реальної практики. Такі інструменти стимулюють критичне мислення, розвивають здатність до морального вибору та сприяють формуванню професійної рефлексії у безпечному навчальному середовищі.

Не менш важливою є інтеграція міждисциплінарного підходу, який поєднує знання з філософії, психології, педагогіки та соціології, забезпечуючи комплексне розуміння моральної поведінки людини. Саме завдяки міждисциплінарності майбутні соціальні працівники можуть усвідомити взаємозв’язок між етичними принципами, емоційними реакціями та соціальними умовами прийняття рішень. Ефективним доповненням цих підходів є формування культури морального діалогу та партисипативного обговорення етичних рішень у студентських групах. Такі обговорення створюють простір для висловлення різних поглядів, спільного пошуку морально прийнятних рішень і виховання толерантності, що є основою професійної етики соціального працівника.

Ефективність формування етичної компетентності значною мірою залежить від професійної позиції викладача, який виступає не лише джерелом знань, а й моральним наставником для студентів. Його особистий приклад, справедливість, толерантність і здатність до етичного діалогу створюють моральний орієнтир і формують у студентів розуміння професійної відповідальності. Через демонстрацію етичної поведінки викладач забезпечує передачу не лише теоретичних знань, а й практичних норм фахової моралі.

Важливою педагогічною умовою є створення рефлексивного середовища й підтримка позитивного етичного клімату закладу освіти. Атмосфера довіри, взаємоповаги та відкритості сприяє усвідомленню студентами значення моральних норм у професійному спілкуванні. Крім того, підтримка студентських ініціатив, спрямованих на гуманістичну діяльність, волонтерство, участь у соціальних проєктах і благодійних акціях, забезпечує практичне засвоєння етичних принципів. Такі умови створюють підґрунтя для формування етичної зрілості майбутніх соціальних працівників, які здатні поєднувати моральну відповідальність із професійною автономією.

Узагальнюючи результати аналізу, можна зазначити, що вдосконалення етичної підготовки майбутніх соціальних працівників має ґрунтуватися на поєднанні традиційних гуманістичних цінностей із сучасними освітніми підходами. Запропоновані шляхи – інтеграція етичних дисциплін, використання фасилітаційних методів, цифрових симуляцій, супервізії та створення рефлексивного освітнього середовища – забезпечують розвиток моральної рефлексії, критичного мислення та відповідальної професійної поведінки.

Ефективна етична освіта сприяє формуванню професійної зрілості, яка виявляється у здатності соціального працівника приймати морально обґрунтовані рішення, діяти автономно, але з орієнтацією на благо клієнта й громади. Саме така підготовка формує морально стійку особистість фахівця, здатну протистояти етичним викликам сучасного суспільства, зберігаючи вірність принципам гуманізму, совісті та соціальної справедливості.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило ґрунтовно проаналізувати сучасні трансформації професійної етики соціальної роботи в умовах глибоких суспільних змін, воєнних подій та прискореної цифровізації. Результати теоретичного та емпіричного аналізу дали змогу з'ясувати, що етичний вимір соціальної роботи перестає бути статичним набором норм і дедалі більше набуває характеру динамічного процесу, який формується на перетині інституційних реформ, технологічних можливостей, суспільних очікувань та зростання вразливості населення. У таких умовах соціальний працівник стає ключовим носієм гуманістичних цінностей, а його професійна діяльність перетворюється на етичну практику, що потребує високого рівня моральної чутливості, компетентності та здатності діяти відповідально в ситуаціях невизначеності.

Аналіз сучасних підходів до соціальної роботи показав, що професійні цінності – гідність, справедливість, недискримінація, повага до різноманіття, чесність і відповідальність – становлять фундамент професійної ідентичності соціального працівника. У глобальних стандартах соціальної роботи вони визначаються як невід'ємні орієнтири професійної діяльності, а у сучасних соціальних реаліях набувають розширеного змісту. Динамічні суспільні процеси, описані в розділі 2, зокрема війна, масові переміщення, цифрові ризики, викликали появу нових зон етичної відповідальності, що вимагають значно більшої професійної зрілості. Саме тому соціальний працівник має здатність поєднувати універсальні гуманістичні принципи з адаптацією до контексту, у якому ці принципи реалізуються.

У дослідженні обґрунтовано, що сучасна соціальна робота відбувається в умовах радикальної трансформації соціального середовища. Війна і гуманітарна криза в Україні спричинили масштабну зміну структури потреб, форм допомоги та ролі соціальних інститутів. Соціальні працівники щодня стикаються із ситуаціями, де необхідно приймати рішення щодо безпеки клієнтів, втручання у кризові стани, роботи з вторинною травматизацією, протидії дискримінації та

підтримки найбільш уразливих категорій населення. У таких ситуаціях моральна відповідальність фахівця перетворюється на процес, що включає етапи етичної ідентифікації проблеми, аналізу інтересів клієнта, прогнозування наслідків, рефлексії та супервізійного обговорення.

Важливим результатом є розкриття нового змісту професійної компетентності соціального працівника. З урахуванням цифровізації та глобальних соціальних змін професійна компетентність дедалі більше включає цифрову етику, уміння працювати з електронними реєстрами, захищати персональні дані, забезпечувати конфіденційність в онлайн-середовищі, критично оцінювати алгоритмічні рішення та мінімізувати цифрові ризики. Водночас міжкультурна компетентність, чутливість до різних форм вразливості та орієнтація на права людини стають ключовими умовами збереження гуманістичного змісту професії. Професійна компетентність у такому розумінні виступає опорою для реалізації цінностей, оскільки лише фахівець, який має необхідні знання та навички, здатен забезпечити етичну якість соціальної допомоги.

Дослідження окреслило важливість особистісних ресурсів соціального працівника – гуманізму, емпатії, доброзичливості, справедливості, емоційної саморегуляції та стресостійкості. У сучасних умовах ці риси стають не лише бажаними, а обов’язковими передумовами професійної ефективності. Емоційне виснаження, перевантаження, робота з травмою клієнтів і власною травматизацією створюють ризик професійного вигорання, яке безпосередньо впливає на етичну чутливість фахівця. У зв’язку з цим етична культура соціальної роботи вимагає інтеграції механізмів підтримки – супервізії, групової роботи, професійної рефлексії, залучення до колегіальних форм прийняття рішень. Ці механізми, як показано в аналізі інституційних змін, виконують функцію «морального захисту» соціального працівника й дають змогу зберігати стабільність професійних цінностей навіть у високо напружених контекстах.

Розділ 3 дослідження, присвячений етичній освіті та формуванню етичної компетентності студентів спеціальності «Соціальна робота», засвідчив, що

підготовка фахівців не може обмежуватися передачею знань. Етична компетентність формується через інтеграцію теоретичного навчання, практичного досвіду, волонтерської діяльності, рефлексії моральних дилем і супервізійного аналізу. Виявлено, що студенти демонструють загалом високий рівень усвідомлення етичних принципів, але потребують системного розвитку моральної чутливості, навичок розпізнавання етичних ризиків у цифровому середовищі та здатності діяти гуманно й відповідально в умовах воєнних і соціальних криз. Це підтверджує важливість створення фасилітаційного освітнього середовища, здатного підтримувати моральний розвиток майбутніх фахівців та формувати їхню готовність працювати в умовах суспільної турбулентності.

Отже, професійна етика соціальної роботи постає як жива, динамічна система, що розвивається разом із суспільством і реагує на його найгостріші виклики. Проведене дослідження підтвердило гіпотезу про те, що адаптивна й рефлексивна професійна етика, підкріплена інституційною підтримкою, істотно підвищує здатність соціальних працівників приймати етично виважені рішення в умовах воєнних, соціальних та цифрових трансформацій. У центрі цих процесів стоїть соціальний працівник – носій моральної відповідальності, захисник гідності людини та провідник гуманістичних цінностей, здатний поєднувати рефлексивне мислення, етичну чутливість і професійну компетентність. Саме тому його етична готовність і здатність діяти відповідально стають запорукою того, що соціальна робота й надалі зберігатиме свій гуманістичний зміст і залишатиметься професією, орієнтованою на людину, її свободу, безпеку та справедливість навіть у найскладніші періоди суспільного розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агарков О.А. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Запоріжжя : вид. комплекс АТ «Мотор-Січ», 2015. 487 с.

2. Баранник Л.Б. Соціальний захист громадян : навч. посіб. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2017. 246 с.

3. Баранов О.А. Трансформація: соціальна & цифрова & правова : монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 272 с.

4. Бевзенко Л., Бєлєнок О., Бойко Н. Українське суспільство в умовах війни. 2022 : колект. моногр. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

5. Білокопитова Н., Білокопитов В. Філософія геніальності: міждисциплінарний та інтеркультурний підхід. *Філософські науки.* 2024. № 2(33). С. 88-110.

6. Болотна О.В. Соціальні інновації як інструмент підвищення якості життя населення України. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. №10. С. 510-517.

7. Бондаренко Н.О. Соціальна діагностика : підручник для студентів напряму «Соціальна робота». Київ : Академія, 2021. 240 с.

8. Бралатан В.П., Гуцаленко Л.В., Здирко Н.Г. Професійна етика : навч. посіб. Київ : Центр уч. л-ри, 2021. 252 с.

9. Братасюк О.Б., Ментух Н.Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. С.58-60.

10. Бутенко Т.А., Сирий В.М. Інформаційні системи та технології : навч. посіб. Харків : ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2020. 207 с.

11. Вавринів О.С. Становлення поняття емпатії в психології. *Теорія і практика сучасної психології.* № 2. Т. 1. 2019. С. 17-30.

12. Важинський С.Е., Щербак Т.І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

13. Віцукаєва К.М. Соціальний супровід клієнта : навч. посіб. Одеса : Вид. Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 322 с.

14. Володченко Ж.М. Професійно-етична культура соціального педагога: навч.посіб. Ніжин: НДУ ім .М.Гоголя, 2012, 133 с.

15. Воронкова В.Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія / В. Г. Воронкова, В. О. Нікітенко. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.

16. Гоцалюк С.Ю. Етичні кодекси у соціокультурній діяльності. Вісник *Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 4. С. 15-36.

17. Доброчесність і етика : навчальний посібник. Відень : ООН, 2021. 72 с.

18. Дубич К.В. Вступ до соціальної допомоги : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. 224 с.

19. Єрьоміна Л.Є. Практикум з соціальної роботи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2017. 140 с.

20. Зацерковний В.І., Тішаєв І.В., Демидов В.К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

21. Заяць Т.А. Соціальні інновації: потенціал і можливості використання в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №20. С. 735-737.

22. Зозуляк-Случик Р.В. Етика соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 190 с.

23. Капська А.Й., Пеша І.В., Міхеєва О.Ю., Соляник М.Г. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 328 с.

24. Карпенко О.Г., Романова Н.Ф. Теорія та практика соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Слово, 2015. 408 с.

25. Кивлюк О.П., Задорожна О.М. Рефлексія природи креативності у філософсько-антропологічному дискурсі. *Освітній дискурс* : збірник наукових праць. 2024. Вип. 51 (10-12). С. 7-11.

26. Кіт Н., Множинська Р., Дятлова І. Філософія міжкультурного діалогу та глобалізації, розуміння впливу глобалізації на сучасний світ. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2024. Вип. 27, № 1. С. 47-75.

27. Клименко А.Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 2 (12). С. 8-10.

28. Клочко О. О. Етика фахівця соціальної сфери у схемах і коментарях : навч. посіб. Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. 92 с.

29. Ковальчук В.І Підготовка фахівців соціальної сфери до професійної діяльності засобами інноваційних технологій. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2019. №33. С. 44-57.

30. Костючков С.К. Основи соціальної держави та громадянського суспільства : навч. посіб. Херсон : Айлант, 2016. 256 с.

31. Кубрак О.В. До питання проблем міжкультурної комунікації (філософський контекст). *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 25-26 листопада 2022 р.). у 2 Ч.-Ч.1. Львів-Торунь: Liha-Pres. 2022. С. 47.

32. Купенко О.В. Соціальна робота: від теорії до практики : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2020. 192 с.

33. Лаврецький Р.В., Лоза А.С. Етичні дилеми в соціальній роботі. *Young Scientist*. 2017. № 12 (52). С. 81-86.

34. Левченко К.Б., Ковальчук Л.Г. Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2016. 368 с.

35. Лохвицька Л.В. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 232 с.

36. Лукашевич М.П. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник для внз / М. П. Лукашевич, Т.В. Семигіна. 2–ге вид., стер. Київ : Каравела, 2018. 368 с.

37. Мітіна С.В. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Гельветика, 2020. 435 с.

38. Міхальова Ю.О. Філософське осмислення правової культури особистості : евристичний потенціал агапелогічного підходу / Ю. О. Міхальова. *Наукове пізнання : методологія та технологія*. 2023. № 1 (51). С. 11-19.

39. Нікітін Ю.О., Кульчицький О.І. Цифрова парадигма як основа визначень: цифровий бізнес, цифрове підприємство, цифрова трансформація. *Маркетинг і цифрові технології*. 2019. Т. 3. С. 77-82.

40. Ольчак М. Ростек К. Вдосконалення соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах : моногр. Київ : Фонд міжнародної солідарності, 2019. 57 с.

41. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.

42. Петрова І.Л., Балика О.Г., Качан Г.М. Цифрова економіка та поява цифрової зайнятості. *Соціально-трудові відносини: теорія і практика*. 2020. Т. 10, Вип. 1. С. 10-18.

43. Платон. Апологія Сократа; Діалоги / пер. з давньогрец. Й. Кобіва, Ю. Мушака. Харків : Фоліо, 2017. 409 с.

44. Поліщук В.А. Професійна підготовка соціальних працівників: сучасні підходи та тенденції : монографія. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2021. 256 с.

45. Поляничко А.О., Гончаренко О.В., Знобей О.В. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду : навч.-метод. посіб. Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с.

46. Професійна і прикладна етика : навч. посіб. / Т. Г. Аболіна та ін. Переяслав-Хмельницький : [б.в.], 2016. 314 с.

47. Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка. Мінімальний пакет послуг. Київ, 2021. 86 с.

48. Самойленко А. Особливості цифровізації країн Європейського Союзу в умовах глобалізації. *Вісник економіки.* 2021. Вип. 1. С. 46-54.

49. Семигіна Т.В. Розвиток власних теорій соціальної роботи: глобальні тенденції. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та*

технології : м-ли IV Міжнар. наук.-практ. конф. (15-16 березня 2018 року, Київ) / За ред. Ю.М. Швалба. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 90-94.

50. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота : навч. посіб. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

51. Семигіна Т., Слозанська Г., Столярик О. Класифікація та стандартизація соціальних послуг: міжнародний та український досвід. Аналітичний матеріал. ПРООН. URL: https://bit.ly/3EzsSMr (дата звернення 08.10.2025).

52. Слободянюк О.М. Формування професійно-етичної компетентності майбутніх менеджерів економічного профілю у процесі вивчення суспільногуманітарних дисциплін : дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 277 с.

53. Собочан А., Бертотті Т., Стром-Готфрід К. Етичні міркування у дослідженнях із соціальної роботи / Пер. з англ. Т. Семигіної. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. С. 86-101.

54. Соціальна робота як складова політики соціального захисту внутрішньо переміщених осіб регіону / І. Журба та ін. 2021. URL: http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/250455 (дата звернення: 16.10.2024).

55. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навч. посіб. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.

56. Сушик І.В. Етика та деонтологія соціального працівника: навч. посіб. Луцьк: ІВВ Луцький НТУ, 2020. 188 с.

57. Таран Г., Шостак В., Москвич О. Етика взаємодії культур: рефлексія про моральність у діалозі культурних систем. *Українознавство*. 2024. Вип. 3 (92). С. 48-80.

58. Тофтул М.Г., Шмат Р.П. Конфуцій про справедливість. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки».* № 13. 2022. С. 10-21.

59. Трощинський В.П., Скуратівський В.А., Кравченко М.В. Соціальна і гуманітарна політика : підручник. Київ : Вид-во НАДУ, 2016. 792 с.

60. Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота : теорія і практика : навч.

посіб. Київ : Знання, 2014. 575 с.

61. Утвенко В.В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с.

62. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту : 3-є видання, виправлене і доповнене. Київ : КНТ, 2020. 394 с.

63. Хаустова О.О. Психосоціальна реабілітація : проблеми і шляхи вирішення. *Архів психіатрії*. 2015. Т. 21, № 2. С. 27-39.

64. Шульга С.В., Пархоменко Є.Ю. Професійна етика аудитора в умовах євроінтеграції: зміст та інституційні аспекти регулювання. *Ефективна економіка.* 2019. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6961

65. Шумик А.М., Тополь О.В. Етика професійного спілкування фахівця із соціальної допомоги // *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : матеріали Всеукр. наук.-практ.конф., 9-10 квітня 2018 р. / редкол. : В. Л. Погребна, Н. В. Островська, І. Ю. Тонкіх та ін. Дніпро: ЛІРА, 2018. С. 553-557.

66. Яблонська Т., Булатевич Н. Етичні виміри діяльності психолога в практиці психологічного консультування. *Psychological journal*. 2018. Т. 15, № 5. С. 202-248.

67. Engelbrecht, L. A. Strengths perspective on supervision of social workers: An alternative management paradigm within a social development context. *Social Work & Social Sciences Review* 2010. № 14(1), P. 47-58.

68. Ivanov E.V. Organization of social and psychological adaptation of combatans: methods and techniques. *International scientific journal «Grail of science»* 2023 April. №26. P. 92-95

69. Pei W. On Defining Artificial Intelligence. Journal of Artificial General Intelligence. 2019. № 10. P. 1-33.

70. Shaw, S., & Funk, M. A systematic review of social service programs serving refugees. Research on Social WorkPractice; 2019. 29(8), P. 847-862.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЕТИЧНОЇ ЧУТЛИВОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Мета: з’ясувати рівень етичної чутливості, моральної відповідальності та гуманістичних орієнтацій студентів спеціальності «Соціальна робота».

Інструкція: Анкета є анонімною. Закресліть комірку з відповіддю, яка найбільш точно відображає Вашу позицію або поведінку.

Блок 1. Знання основних етичних принципів соціальної роботи

1) Я завжди дотримуюсь принципу конфіденційності під час роботи з клієнтами.

Так	Частково	Ні

2) Повага до гідності людини є головним орієнтиром у діяльності соціального працівника.

Повністю згоден	Частково згоден	Не згоден

3) Соціальний працівник має право розкрити особисту інформацію клієнта у разі загрози його життю або життю інших.

Так	Залежно від обставин	Ні

4) Принцип недискримінації означає рівне ставлення до всіх клієнтів незалежно від їхнього походження, віку, статі чи поглядів.

Так	Не завжди	Важко відповісти

5) Відповідальність соціального працівника поширюється не лише на клієнта, а й на громаду та суспільство.

Так	Частково	Ні

Продовження Додатку А

Блок 2. Ситуаційні етичні дилеми

1) Клієнт ділиться інформацією, що може зашкодити йому самому. Ваші дії:

Повідомлю компетентні органи	Залишу інформацію конфіденційною	Звернуся до колег або супервізора

2) Ви помітили, що колега поводиться неетично щодо клієнта. Як Ви вчините?

Звернуся до керівництва	Поспілкуюсь з колегою особисто	Проігнорую ситуацію

3) Якщо інтереси клієнта суперечать вимогам установи, я:

Завжди діятиму в інтересах клієнта	Дотримуватимусь правил установи	Шукатиму компроміс

4) Клієнт відмовляється приймати допомогу, яка, на Вашу думку, йому необхідна. Ви:

Поважатиму його рішення	Спробую переконати	Звернуся до інших фахівців

5) Соціальний працівник має право відмовитися від роботи з клієнтом, якщо його цінності суперечать власним переконанням.

Так	Залежно від обставин	Ні

Блок 3. Самооцінка етичних якостей

1) Я відчуваю особисту відповідальність за наслідки своїх професійних рішень.

Завжди	Іноді	Рідко

2) Я вмію співпереживати людям, навіть якщо їхні погляди відмінні від моїх.

Так	Частково	Ні

Продовження Додатку А

3) Совість для мене є важливим орієнтиром у професійній діяльності.

Так	Частково	Ні

4) Я здатний визнавати власні помилки та робити з них висновки.

Так	Іноді	Ні

5) Я часто замислююсь над моральними наслідками своїх дій.

Так	Іноді	Рідко

Декларація

академічної доброчесності

здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Ель Гуессаб Карім, магістрант 2 курсу магістратури, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: karimk@ukr.net,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Сучасні трансформації професійної етики соціальної роботи» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ПІБ (студент) Ель Гуессаб Карім

Дата_____ Підпис_____ПІБ (науковий керівник) Масюк О.П.